

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องอาชีพการทอดขี้บ้านแพนดอไม้ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมเนื้อหาในการทำวิจัย โดยจะเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับชีวิต
2. ประวัติความเป็นมาของธงสากล
3. ความหมายของธงและประวัติความเป็นมา
4. วัตถุประสงค์ของธงและอานิสงส์การถวายธง
5. ประเภทของธงและการนำไปใช้
6. ลักษณะของธงที่พบในล้านนา
7. ธงไชยและกระบวนการผลิตธงไชย
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นมาของพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความเชื่อ ความเชื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ระงับภัยที่จะเกิดขึ้น ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดกับมนุษย์ทุกรูปนาม เป็นของคู่กันกับความไม่เชื่อ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2503) แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส เห็นดีเห็นงามด้วย ส่วนอศรัทธา คือ ความไม่เชื่อ อปสาทะ ความไม่เลื่อมใสก็เกิดขึ้นกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ตรงกันข้ามกับผู้ที่เชื่อเลื่อมใสสิ่งต่างๆ ที่คนเราได้สัมผัสด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 คือ ตาเป็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ร่างกายสัมผัส ใจกระทบ อารมณ์จะเกิดความรู้สึกขึ้นกลายเป็นสัญเจตนา จุดเบื้องต้นแห่งนามธรรมเมื่อได้ประพฤติกปฏิบัติทุกวัน เป็นการทำให้ความเชื่อมั่นฝังแน่นอยู่ภายใน จันทรสันดาน จนยากที่จะถ่วงถอนได้ ต่อมาความคิดที่จะสร้างสัญลักษณ์ขึ้นให้เป็นเครื่องทดแทนสิ่งที่ตนเชื่อถือ จึงสร้างสิ่งที่เป็รูปธรรมต่างๆ ขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเชื่อจึงมีอยู่ 2 ประการคือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากความคิดเป็นนามธรรม
2. ความเชื่อที่สร้างสัญลักษณ์เป็นรูปธรรม

ความเชื่อนามธรรม เช่น เชื่อเกี่ยวกับภูติผีปีศาจ เทพยดา เทพเจ้า และความร่ำรวยของ
 ธรรมชาติที่มนุษย์ไม่รู้ และหาเหตุผลของการเกิดเหตุการณ์ประหลาดนั้น ไม่ได้ ความเชื่อรูปธรรม
 เช่น เคารพในสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ และแทนค่าว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้มีพลังกำลัง มีความสูงค่า
 เหนือสิ่งใดเหนือกว่ามนุษย์เอง จึงมีการสร้างประดิษฐ์ตัวแทนของสัตว์ที่เชื่อว่ามีพลังกำลังขึ้น เพื่อ
 เป็นเครื่องรางของขลังหรือวัตถุมงคล ดังนั้น ตั้งแต่เด็กคำบรรพ์ มนุษย์มีความเชื่อว่ามนุษย์ต้องดำรง
 ชีวิตให้เข้ากับสิ่งที่ไม่รู้ และให้เข้ากับธรรมชาติ โดยให้ธรรมชาติเป็นเทพเจ้า เป็นที่เคารพเป็นตัวแทน
 ความเชื่อนั้น ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่า “ความเชื่อเหนือเหตุผลอันใด” ดังที่กัญญา จิตรธรรม,
 2522 เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า “ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อ
 ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันวิทยาศาสตร์
 เจริญก้าวหน้าไปมากแต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกมาทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน”

เมื่อศาสนาได้เข้ามามีบทบาท ได้ให้หลักคำสอนและหลักความจริงบางอย่าง มนุษย์ก็ยัง
 ไม่หวั่นที่จะเชื่อความเชื่อแบบเก่า แต่กลับรวมความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า หรือแม้แต่ภูติผีปีศาจเข้าผสม
 ผสานกับความเชื่อทางศาสนา เช่น การถวายข้าวพระพุทธรูปของชาวล้านนา เนื่องจากเชื่อว่าพระ
 พุทธเจ้าต้องฉันข้าวเหมือนกับเจ้าที่ หรือภูติผีปีศาจกินข้าวที่คนนำไปเช่น ไหว้กราบไหว้บูชา ดังนั้น
 ความประสานกลมกลืนกันของความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นเหตุให้มนุษย์มีการคิดค้นสร้างสิ่งของ
 เพื่อเป็นสิ่งที่สักการะบูชาและแสดงความเคารพบูชาต่อสิ่งที่ตนเคารพหรือเชื่อ และนับถือ ซึ่งความ
 เชื่อที่เกิดกับตัวมนุษย์นั้นก็มีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต เกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดีของตน เป็นการสร้าง
 สมบุญให้กับตัวเองและคนที่รัก ดังนั้นตั้งแต่ความเชื่อแรกเริ่มจนถึงการสร้างสิ่งเคารพเป็นสิ่งแทน
 ความเชื่อในชีวิตนั้น เป็นต้นกำเนิดหรือเป็นที่มาของพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งพิธีกรรมเกี่ยวกับ
 ศาสนานี้ มิใช่สิ่งซึ่งมลาย แต่เป็นสิ่งที่ล้ำค่าเนื่องจากเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าผู้คนในสมัยก่อนมีความคิด
 อย่างไร มีการดำเนินชีวิตอย่างไร จนเป็นพื้นฐานให้กับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันนี้

กลุ่มชนในล้านนา

แคว้นล้านนา เป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนานทั้งทางด้านวัฒนธรรม
 เศรษฐกิจ การปกครองและศาสนา ดังปรากฏหลักฐานจากพงศาวดารต่างๆ หรือจากการจารึกใน
 โบราณวัตถุ โบราณสถานเป็นบางแห่ง ดังนั้น ล้านนาจึงเป็นดินแดนที่มีทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรม

และรับวัฒนธรรมของดินแดนอื่น จึงทำให้ล้านนามีความหลากหลายทั้งวัฒนธรรมและกลุ่มชน กลุ่มชนที่ปรากฏว่ามีการดำเนินชีวิตในล้านนาได้แก่ ลื้อ ยอง เชน ไค และคนเมือง

“คนเมือง” เป็นชนชาติไทยที่อาศัยอยู่ในล้านนา มีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง กวีสมัยอยุธยาเรียกชนกลุ่มนี้ว่า ขวน ดังปรากฏในลิลิตขวนพ่าย ในสมัยกาวิละภายหลังจากเป็นอิสระจากการปกครองของพม่าแล้ว มีผู้คนจากเชียงรุ่ง เชียงตุง และอีกหลายหัวเมืองในรัฐฉาน อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในล้านนาเป็นจำนวนมาก คนเมืองโดยเฉพาะในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงค่อนข้างจะมีลักษณะผสมผสานของหลายชนชาติ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำโขง จะมีชาวลื้อ เชน ไค ยอง และคนเมือง รวมทั้งคนไทยอีกหลายกลุ่มอาศัยกระจัดกระจายทั่วไป แต่ชนชาติไทยต่างๆ เหล่านี้ ก็มีวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม ที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่าจะไม่เหมือนกันเสียเลยทีเดียว แต่ก็เชื่อว่าห่างไกลกัน โดยเฉพาะในด้านศาสนาต่างก็มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเช่นเดียวกัน ประเพณีการ “ทานตุง” ของกลุ่มคนไทย ถือได้ว่าเป็นพิธีทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตและการสร้างสมบุญในภพนี้ และภพหน้าของตน หรือเพื่อคนที่ตนรักซึ่งได้เสียชีวิตไปแล้ว

ประวัติความเป็นมาของธงสากล

ตั้งแต่โบราณกาลมนุษย์ต้องการสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องหมายประจำตัว ครอบครัว กลุ่ม เมือง ทั้งนี้เพื่อต้องการแบ่งแยกให้เห็นถึงความแตกต่างเฉพาะของแต่ละคนหรือกลุ่มคนนั่นเอง โดยสัญลักษณ์จะถูกนำมาใช้หลายรูปแบบที่แตกต่างกันไป และธงก็เป็นสัญลักษณ์ประเภทหนึ่ง ในจำนวนสัญลักษณ์ทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาใช้

คำว่า “ธง” คาดว่าถูกนำมาใช้ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 12 คำว่า “ธง” มีรากศัพท์มาจากภาษาอังกฤษโบราณ คำว่า *ftaken* หรือ *ffeogan* มีความหมายว่า บิน หรือ ลอยในอากาศ ด้วยเหตุนี้ ธงจึงเป็นสัญลักษณ์ประเภทหนึ่งที่ต้องมีความเป็นอิสระในการโบกสะบัด และจำกัดวัสดุที่เป็นตัวธงคือต้องมีความยืดหยุ่น เมื่อผูกติดอยู่บนปลายเสาไม้ ธงที่ใช้มีหลายชนิดแต่ละชนิดก็จะมีสัญลักษณ์ความหมายต่างกันไปในหน้าที่ที่ใช้งาน ดังเช่น ธงประจำกองทัพทหาร ธงประจำเมือง เป็นต้น ธงที่มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมผูกติดสองมุมปลายเสาไม้ เรียกว่า *flag* ส่วนธงที่ผูกริมผ้าติดกับคานไม้ห้อยชายลงสู่ข้างล่างนั้นเรียกว่า *banner* (E.M.C barraclough C.B.E,R.N.)

ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับ “ธง” ตามคติสากลนั้นอาจเชื่อมโยงไปถึงหลักฐานอันเก่าแก่ ตั้งแต่สมัยโบราณกาล ซึ่งจะพบว่าวัฒนธรรมการใช้ธงนี้ได้มีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนานนับพันปี นับตั้งแต่สมัยอียิปต์และกรีกโบราณ หลักฐานต่างๆ ได้บันทึกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับ

การใช้รงไว้มากมาย โดยเฉพาะหลักฐานในจิตรกรรมของชาวกรีกและโรมันซึ่งมักจะกล่าวถึงการทำศึกสงครามทั้งทางบกและทางน้ำ มีหลักฐานกล่าวอ้างถึงรูปแบบของรงในยุคก่อนประวัติศาสตร์ในช่วง 500 ปีก่อนคริสตกาลว่า เป็นรงที่มีสัญลักษณ์เป็นรูปนกฟีนิกซ์หรือเป็นผ้าพื้นสีม่วง (purple garment) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในราชอาณาจักรของกรุงเอเธนส์ รงที่มีสัญลักษณ์ข้างต้นนั้นอาจมีแรงบันดาลใจมาจากคหิชาชาวบ้านจากตำนานการสู้รบบนเกาะซาลามิสในราว 480 ปีก่อนคริสตกาล โดยกษัตริย์หรือผู้บังคับบัญชาการกองทัพ จะเป็นผู้สั่งให้มีการประทับตรารูปนกฟีนิกซ์หรือผ้าพื้นสีม่วงลงบนไม้พายเรือและป็นจันของเรือรบ ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพเรือกรีก และสัญลักษณ์นี้ได้ส่งผลและแผ่อิทธิพลไปยังเปอร์เซียในเวลาต่อมา

ปฐมกาลของ “รง” อาจเริ่มขึ้นตั้งแต่ในสมัยอียิปต์ เพราะชาวอียิปต์เริ่มรู้จักการทอผ้า และการทำกระดาษจากต้นปาปิรัส เกิดวิวัฒนาการนำเอาวัสดุนี้มาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมด้านต่างๆ จนพัฒนามาสู่รูปแบบที่มีหน้าที่ใช้สอยในเชิงสัญลักษณ์ “รง” จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีการพัฒนาการมาจากปฐมภูมิดังกล่าว จนกระทั่งมาเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นในกิจกรรมของสังคมในยุคต่อมา

ในประเทศจีน จะเห็นได้ว่าการใช้รงในการออกรบเช่นเดียวกับชาติตะวันตก รงที่ใช้ก็ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะเช่นเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นผืนผ้าทรงสามเหลี่ยม มีสีสรร และลวดลายปักเป็นรูปมงคลต่างๆ ที่เชื่อกันว่าจะนำชัยชนะมาสู่ดินแดนของตนตามคติความเชื่อของชาวจีน ขอบชายรงจะประดับตกแต่งด้วยผ้าสามเหลี่ยมเล็กๆ ดูเป็นหยักๆ สวยงาม นอกจากนี้ยังได้นำไปในพระราชสำนัก และใช้เป็นตราประจำตำแหน่งราชการ ประจำตระกูล ประจำสมาคมหรือสำนักต่างๆ ใช้เป็นป้ายชื่อของสถานที่ต่างๆ ไป เป็นเครื่องหมายเดินเรือ และใช้เป็นอาณัติสัญญาณต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า รงได้มีหน้าที่ใช้สอยมากมายในประเทศจีน และอาจจะเป็นแหล่งที่ได้ส่งอิทธิพลไปสู่ดินแดนอื่นๆ ในทวีปเอเชียก็เป็นไปได้ (ดวงพร โกมินทร์, 2535)

ดังนั้น การที่จะสรุปว่า รงเริ่มต้นเกิดขึ้นเมื่อใด และในบริเวณไหนนั้นเป็นสิ่งที่ยากในการตัดสินใจ เพราะรงเป็นสัญญาณที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเป็นเวลายาวนานนับพันปี หรือหลักฐานที่ยืนยันได้ตายตัว ที่สำคัญมีการใช้กันอย่างแพร่หลายในทุกวัฒนธรรมมาช้านาน ซึ่งมีความหลากหลายในด้านรูปแบบ หน้าที่การใช้งานและสัญลักษณ์ ความหมายประจำรงที่แตกต่างกันไป แล้วแต่ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของมนุษย์เอง

รงในประเทศอินเดีย, ธิเบต , จีน

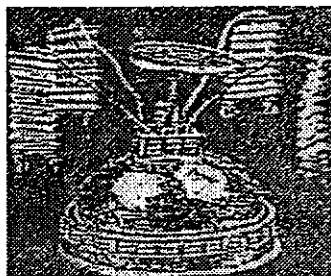
ในประเทศอินเดีย มีวัตถุที่นิยมใช้ในเครื่องประดับบูชาสำหรับงานพิธีอยู่ 3 ชนิด คือ

1. รัชชะ หรือ รัชชะ ได้แก่ ธง คือ แผ่นผ้าหรือกระดาษรูปสี่เหลี่ยมบ้าง สามเหลี่ยมบ้าง ใช้ปักบนปลายไม้ หรือปลายเสา
2. ปฎากะ หรือ ปตาคา ได้แก่ ธงปฎาก หรือธงตะขาบ คือวัตถุเป็นแผ่นใช้ห้อยลงโดยผูกติดกับปลายไม้หรือปลายเสา
3. โตรณะ ได้แก่ ธงราวสามเหลี่ยม ทำด้วยกระดาษบ้าง ทำด้วยใบมะม่วงหรือใบโอศอก บ้างใช้ผูกโยงระหว่างเสา 2 ต้นหรือชิงไว้ที่ข้างฝา บางทีใช้ผูกโยงลงมาติดกับวัตถุที่บูชา เช่นเดียวกับชิงสายสัญญาณผูกติดกับองค์พระพุทธรูปของไทยเรา บางนิยายเขาถือว่าวัตถุเครื่องประดับบูชาทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นเครื่องหมายแสดงเขตของตัวคนคือ ส่วนสูงตั้งแต่คอขึ้นไปเป็นรัชชะหรือรัชชะ ส่วนต่ำตั้งแต่คอลงมาถึงเท้าเป็นปฎากะหรือปตาคา ส่วนกว้างคือกางแขนออกไปเป็นโตรณะ สรุปตัวคนมี 3 มาตรา คือ ส่วนสูง ส่วนต่ำ และส่วนกว้าง สุดเขตของตัวคนมีเท่านี้ ในการประกอบพิธีบูชาจึงมีวัตถุ 3 อย่างนี้ใช้ประดับตกแต่งคล้ายกับว่าเอาตัวเองเข้าไปประจำพิธีนั้นๆ เพื่อความสวัสดิมีชัย (แสง มนวิฑูร, 2503)

ปฎากะ หรือ ปตาคา แปลว่า เครื่องหมายของความมีชัย เครื่องหมาย ธงมีเสาสำหรับห้อย โขลากลหรือแปลว่า สุกมงคลตรงกับภาษาไทยว่าธงปฎากหรือธงตะขาบ และตรงกับคำภาษาพม่าว่า "ตุง"

ในอินเดียใช้ปฎาก หรือธงนี้ประกอบพิธีการเกี่ยวกับบูชาเทพเจ้า ใช้ผ้าหรือกระดาษเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายเป็นแฉกบ้าง ปลายแหลมบ้าง หรือเป็นสามเหลี่ยมบ้าง ที่มุมเบื้องบนแผ่นปฎากเขียนอักษรว่า โอม, เขียนรูปเทพเจ้าบูชา หรือ ไม่เขียนอะไรเลย ใช้สีตามสีสมมติเทพเจ้า เช่น บูชาพระศิวะ ใช้ปฎากสีเขียว บูชาพระนารายณ์ใช้ปฎากสีเหลือง บูชาพระพรหมใช้ปฎากสีขาว หรือพระอาทิตย์ใช้ปฎากสีแดง พระจันทร์ใช้ปฎากสีเหลือง ตามสีของวันทั้ง 7 เวลามีสงานบูชา ปักปฎากผืนใหญ่ไว้กลางพิธี ใครเห็นปฎากก็รู้ได้ด้วยสีว่าบูชาเทพเจ้าองค์ใด (แสง มนวิฑูร, 2503)

นอกจากนี้ยังพบภาพสลักอายุราว 200 ปี ก่อนคริสตกักราช เป็นพระสถูปที่สาญจีจำลองบรรพตที่วัดโปฏา เกะลังกา มีฉัตรและมีตุงอยู่ 4 มุม

รูป 1 พระสถูปที่สาญจีจำลอง

และที่ลายสลักศิลาที่โพธิบัลลังก์ อาฮัก สมัยพุทธศตวรรษที่ 3 มีรูปฉัตรและมีดวงพาดอยู่บนกิ่งต้นศรีมหาโพธิ์

รูป 2 ลายสลักศิลาที่โพธิบัลลังก์ อาฮัก

ในรีเบต พุทธศาสนamahayanมีวิธีใช้ปฎัก 4 วิธีคือ

1. ลุงตะมีรูปเกือบสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ 4 ถึง 6 นิ้ว กลางมีรูปม้ามืดวงมณเฑียรอยู่บนหลังม้า มักปักไว้ที่หลังคาเรือนหรือบริเวณที่อยู่ มีคาถาจารึกที่กลางผืนตามที่นับถือตามองค์ใดตรงมุมทั้งสี่เขียนรูปสัตว์ 4 ชนิด คือ เสือ ราชสีห์ ครุฑ นาคหรือมังกร

2. ชิวโจ ขนาดแคบ แต่ยาว 8 ถึง 10 นิ้ว ปักผูกถึงไม้ไว้ที่สะพานหรือปักไว้บนยอดเขา จารึกอักษรหมอนชนิดที่หนึ่งไม่มีรูปม้าตรงกลาง ผู้ที่อยากจนใช้กระดาดเขียนชื่อปีเกิดของตนและคำให้พรกับชื่อไว้ด้วย ผู้อยู่ในครอบครัวทุกคนต้องมีธงม้ามังกรไปปักไว้บนยอดเขาในวันขึ้น 3 ค่ำ ทุกเดือนหรือผูกไว้ที่สะพานหรือใกล้ถ้ำธาร เวลาปักต้องจุดธูปเทียนบูชาและมีเครื่องเซ่น เป้ง ข้าวโปรยไปรอบๆ ปากก็ว่า สวาท มาเอาไปเถิดๆ

3. คยัล ตลันทเตโม รูปแบบทำเหมือนกับที่ไค้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว แต่มีคาถาและรูปมากกว่าคือ ว่าอำนาจโชคและให้เกิดความเจริญในจิตใจ ร่างกายและมีอำนาจอีกด้วย

4. คะลังโป สดพริยัล แปลว่า ทำให้ใหญ่อย่างช้าง ใช้ปักไว้ที่ผนังห้อง กลางธงทำรูปวัชรไขว้ และมีอักษรลวดลายทั้งผืน เวลาปักต้องทำพิธี ใช้สำหรับสะเดาะเคราะห์ป่วยไข้หรือถูกภูติผีทำร้าย อนึ่ง ปฎักหรือธงนี้ คำธิเบตว่า ถังกะ ธรเนน ธรโจ (อนุমানราชชน พระยา, 2500)

จีน ใช้ปฎักในพิธีพุทธศาสนา ใช้เขียนพระพุทธรูปในแผ่นปฎัก และทำปลายเป็นแจกปฎักชนิดนี้เรียกว่า พวงจี ถ้ามีพระพุทธรูปเรียก สดเสียพวงจี และใช้ในประบวนแห่มีอักษรในผืนธง เรียกว่า เปียว นอกจากนี้ยังใช้ในการทำศึกสงครามและการเดินเรืออีกด้วย

ความหมายของตุง

“ตุง” เป็นภาษาถิ่นเหนือ หมายถึง “ธง” ในภาษาไทยภาคกลางตรงกับลักษณะของธงอินเดียประเภท “ปฏาก” ที่มีลักษณะเป็นแผ่นใช้ห้อยลงมา โดยการผูกติดกับปลายไม้ หรือปลายเสา ตุงเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นคำเฉพาะที่ชาวล้านนาใช้เรียกผืนผ้า ผืนกระดาษ แผ่นไม้ แผ่นโลหะ ทองเหลือง ทองแดง แผ่นเงิน แผ่นทอง ใบลาน เส้นด้าย หรือเส้นไหม ฯลฯ ที่มีลักษณะเป็นแผ่นยาวผืนแคบและใช้ห้อยยาวลงมา โดยการผูกติดกับปลายไม้หรือปลายเสาโดยมีขนาดต่างๆ กันไปตามหน้าที่การใช้งานในพิธีกรรม และตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น จะมีความสูงหรือมีความยาวตั้งแต่ 6 เมตร จนถึงขนาดเล็กที่สุดประมาณ 1 ฟุต คำว่า “ตุง” ในภาษาไทยใหญ่เรียกว่า “คำข่อน” หรือเรียกว่า “ตะขุ่น” ในอีสานบางท้องถิ่นเรียกว่า “ตุง” (วิศิษฐ์ บุญโญรส, 2535)

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ธง” ไว้ว่า หมายถึง ผืนผ้าโดยมากเป็นสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่างๆ ที่ทำด้วยกระดาษและสิ่งอื่นๆ ก็มี สำหรับใช้เป็นเครื่องหมายบอกชาติ ตำแหน่งในราชการ เครื่องหมายแบบสากลนิยม เครื่องหมายเดินทะเล คณะสมาคม อาคารและอื่นๆ ใช้เป็นอาณัติสัญญาณ เครื่องหมายตกแต่งสถานที่ในงานรื่นเริง หรือถือเข้าขบวน เป็นต้น การใช้ธงปรากฏหลักฐานมานานนับพันปีแล้วมีการพัฒนารูปแบบ ตามความเชื่อในแต่ละสังคมและยังใช้กันแพร่หลายจนกระทั่งปัจจุบัน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน, 2538)

นอกจากจะมีการเรียกตุงแล้ว ในบางครั้งก็มีการเรียกว่า “ตุง” ด้วย ซึ่งมีความหมายอันเดียวกันคือ หมายถึงธงที่ใช้ในการประดับ และธงใช้ในการประกอบพิธีกรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีบทบาทและความเป็นมาที่ยาวนาน ดังที่พบในศิลาจารึกวัดพระยืน ซึ่งพบที่วัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า “...วันนั้น คนท่านพระญาณมุนีราชบริพารด้วยฝูงราชโอรามหาชน ลูกเจ้าลูกขุนมนตรีทั้งหลายชายกัน ให้ถือช่อ เข้าตอกดอกไม้ได้เทียน ดีฟาดดังพิณค้องกลอง ปี่สรวนพิสนธยชัยหะทัยดกาดล แตรสังข์ฆ้องกังสดาล” ซึ่งหมายความว่า ในปี พ.ศ. 1913 นั้น เจ้าท้าวสองแสนนาหรือพระเจ้ากือนา แห่งเมืองเชียงใหม่และข้าราชการบริพารไปต้อนรับพระสุมนเถระซึ่งมาจากสุโขทัย ในกลุ่มผู้ที่ไปรอต้อนรับพระสุมนเถระนั้น ก็ได้ขึ้นเรียงรายกันถือว่าเครื่องสักการะต่างๆ เช่น ถือ ช่อ คือ ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็กและถือธง คือธงซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ตุง อยู่ด้วย (วิไลกษณ์ ศรีป่าซาง, 2535)

“ธง” เป็นสิ่งที่ใช้กันในทุกวัฒนธรรมของชาติพันธุ์มนุษย์ ซึ่งหลักฐานที่ยืนยันถึงการใช้ธงในวัฒนธรรมของมนุษย์ ได้แก่ หลักฐานอันเก่าแก่ตั้งแต่สมัยโบราณกาล ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานตามภาพเขียน ภาพแกะสลัก รูปปั้น ศิลาจารึกและคัมภีร์โบราณ ซึ่งจะพบว่าวัฒนธรรมการใช้ธงนี้ได้มีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนานนับพันปี ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยอียิปต์

และกรีกโบราณ โดยหลักฐานที่ปรากฏมักจะเป็นหลักฐานที่เป็นภาพจิตรกรรมที่เป็นภาพเกี่ยวกับการทำศึกสงครามทั้งทางบกและทางน้ำ เช่น ภาพจิตรกรรมการสู้รบของชาวกรีกและโรมัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ “เครื่องหมายแห่งชัยชนะและอำนาจ”

แต่สำหรับ “ธง” ในภาคเหนือหรือเป็นที่รู้จักกันดีในนามว่า “ตุง” นั้น ไม่ได้มีความหมายอันหมายถึง “เครื่องหมายแห่งชัยชนะและอำนาจ” แต่อย่างใดแต่กลับมีความหมายและความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา และประเพณีอันเกี่ยวข้องกับชีวิต นั่นคือ เป็นสัญลักษณ์ร่วมในประเพณีที่มีความเชื่อ เรื่องพุทธบูชา และความเชื่ออันเกี่ยวเนื่องกับชีวิต ตุงในความเชื่อของชาวล้านน่านั้น เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความเป็นสิริมงคล และเป็นสื่อนำวิญญานของผู้ถวายตุง รวมทั้งวิญญานของผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น ญาติพี่น้อง คนรัก ญาติมิตรสหาย ซึ่งมีผู้ถวายทานตุงให้ได้อัปไปสู่สวรรค์หรือหลุดพ้นจากห้วงแห่งกรรมและความทุกข์ทรมานอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิบากกรรม โดยการโบกสะบัดของตุงเมื่อต้องลมนั้นเป็นสื่อความหมายถึง “สะพาน” ที่ทอดเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับสรวงสวรรค์ ตุงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเนื่องจากความเชื่อเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ใช้ในงานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในงานมงคลและอวมงคลต่างๆ โดยมีขนาด, รูปทรง และรายละเอียดด้านวัสดุตกแต่งแตกต่างกันไปตามความเชื่อและพิธีกรรม ตลอดจนความนิยมในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนั้นยังทำขึ้นเพื่อเป็นการต่ออายุ หรือถวายเพื่อเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนเองในชาติหน้าหรือใช้ในพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังจะพบว่ารูปแบบของตุงมักจะมีไม้คั่นเป็นปล้องๆ คล้ายกับบันได ซึ่งถือว่าเป็นทางไต่ขึ้นไปสู่สวรรค์เบื้องบน ไม้ที่คั่นเป็นปล้องๆ นั้นทำมาจากแท่งไม้ไผ่เล็กๆ โดยปลายไม้ทั้งสองข้างจะผูกประดับด้วยดอกไม้อันสวยงาม หรือรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็กซึ่งเรียกว่า “ตุงนางผาน” ก็ได้ สำหรับจำนวนช่วงที่คั่นเป็นระยะๆ บนผืนตุงนั้น มักนิยมใช้ปี 8, 9 หรือ 16 ช่วง ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อที่แฝงความหมายทางศาสนาที่ว่าตุง 8 ช่วง หมายถึง โลกธรรมแปด นั่นคือ อริยมรรค กับอนิยมรรค ส่วนตุง 9 ช่วง หมายถึง โลกุตระธรรม คือ ธรรมอันช่วยให้พ้นโลก สำหรับตุง 16 ช่วง หรือที่เรียกว่า “ตุงพันวา” หมายถึง สวรรค์ชั้นดุสิต ที่ผู้ทูลถวายตุงถวายเป็นพุทธบูชาอย่างยาวทำไหว้ ก็ยังมีกุศลและศรัทธามากยิ่งขึ้นเท่านั้น (สิงห์แก้ว มโนเพ็ชร, 2537)

ประวัติความเป็นมาของตุง

1. การใช้ตุงทางภาคเหนือปรากฏหลักฐานครั้งแรกในตำนานพระธาตุคอกยตุง ซึ่งอาจถือเป็นจุดกำเนิดประเพณีการสร้างตุงของล้านนาก็เป็นไปได้ โดยกล่าวถึงการสร้างพระธาตุไว้ว่า เมื่อพระมหากษัตริย์เจ้าได้นำเอาพระบรมอัฐิธาตุพระราชนวัญเบื่องซ้าย ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาถวายแด่พระยาอชุตราช กษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระองค์ทรงขอ

เอาที่แดนของพญาลาวจกในหมู่เขาสามเส้าเป็นที่ก่อสร้างสถูปบรรจุพระบรมธาตุ เมื่อจะสร้างพระมหาสถูปนั้นให้ทำ “ตุงตะขาบใหญ่” ยาวถึงพันวาปักไว้บนยอดคอยปู่เจ้า หางตุงปลิวไปเพียงใด กำหนดหมายไว้เป็นฐานพระสถูปเพียงนั้น (สุทัศน์ ศิลปปัญญา, 2538) ดังมีเนื้อหาตามตำนานดังต่อไปนี้

บริเวณอันเป็นที่ตั้งของคอยตุง อันประกอบด้วยหมู่คอยสามเส้า อาณาบริเวณแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเมืองสุวรรณ โคมคำในอดีตกาล สมัยพระพุทธเจ้าโคณามคณณะ และพระมหากัสสป กล่าวคือ แต่เดิมนั้นยังไม่มีชื่อเมืองเพียงแต่เป็นเกาะเป็นทรายอยู่กลางแม่น้ำขรนที (แม่น้ำโขง) เมืองสุวรรณ โคมคำเป็นเมืองที่เก่าแก่ ตั้งอยู่ไม่ไกลจากแม่น้ำโขงมากนัก ตั้งอยู่ ณ คอยดินแดงหนิงฉิมทิสซึ่งคอยลูกนี้เป็นคอยลูกหนึ่งในหมู่คอยสามเส้ามีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คอยปู่เจ้า (คอยตุง)

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า เมื่อมหาศักราช(โบราณศักราช) ตรงกับ พ.ศ.430 ที่ถูกต้องเป็นปี กอเป้าเกาะสัปตศก มีพระราชบุตรองค์หนึ่งแห่งกษัตริย์เมื่อไทยเทศ ทรงพระนามว่า “สิงหนวัติกุมาร” พาบิรवारมาสร้างบ้านแปงเมือง ณ บริเวณแห่งนี้ คือ เมืองเก่าแก่ ชื่อ เมืองสุวรรณ โคมคำ ภายหลังต่อมาพระเจ้าสิงหนวัติได้ย้ายเมืองจากที่เดิมเคลื่อนย้ายไป ณ ที่แห่งหนึ่ง ไม่ไกลจากแม่น้ำโขงเท่าใดแล้วตั้งชื่อเมืองว่า “นาคพันธ์ สิงหนวัติ” ความในตำนานได้กล่าวไว้ว่า “องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุทั้งหลายได้เสด็จมายังแคว้น โยนกนาคพันธ์สิงหนวัติในสมัยพระเจ้าสิงหนวัติครั้งหนึ่ง และในสมัยพระยาคันธราชองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยเจ้าภิกษุทั้งหลายก็ได้เสด็จมายังโยนกนครอีกครั้งและพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์ก็ได้เสด็จไปด้วย ครั้นมาถึงแล้วก็ทรงเสด็จขึ้นประทับอยู่เหนือก้อนหิน อันมีรูปทรงสัณฐานเหมือนมะนาวตัดกึ่ง(ครึ่ง) ด้วยแก้วกระตั้นแก้วมุนีนายก็ถวายหน้า เถิงดูในทิศทั้งหลายต่างๆ แล้วก็จึงตรัสทำนายว่าดูราอาณนท์เหย อันว่าบ้านเมืองที่นี้ต่อไปภายหน้าจักรุ่งเรือง และเป็นที่ตั้งแห่งศาสนาพุทธกาลศตราบ 5000 พระวัสสาหมื่นชะแล เมื่อเราดลาคณิพพานไปจุ่งหื้อ (จงให้) พระมหากัสสปเถร นำเอากระดูกคัมมิด (พระรากขวัญ) กำชัยมาบรรจุไว้ในยอดคอยดินแดนที่นี้เตอะ

เมื่อพระองค์ผู้พระนิพพาน พระมหากัสสปก็เอาพระธาตุพระพุทธเจ้า 500 องค์ กระดูกคัมมิดและกระดูก โลมาธาตุ สรีระธาตุทั้งหลายใส่โกฏแก้ว เสด็จมาทางอากาศพร้อมห่อพระธาตุ พระเจ้าอชุตราชก็เป็นที่ยินดีนัก แบ่งโกฏแก้วลูกหนึ่งซ้อนโกฏแก้วอันหนึ่งพร้อมเครื่องบูชาแล้วพาหมู่บิรवार เสนาโยธา อารธนาพระธาตุพระพุทธเจ้าขึ้นสู่จอมคอยแล้วเอาโกฏพระธาตุพระพุทธเจ้าขึ้นตั้งบนหินก้อนหนึ่งดั่งมะนาวผ่ากึ่ง เมื่ออธิษฐานแล้วพระธาตุพระพุทธเจ้าก็มุดจมลงไปในก้อนดิน แล้วพระมหากัสสปก็อธิษฐานคันตุงยาว 8,000 วา ถับตุงยาว 7,000 วา กว้าง 500 วา การบูชา

ธาตุเจ้าตุงผืนนี้มีวาระ 6 ประการ คือ ขาว เขียว แดง ดำ หม่น เหลื่อมบูชาพระธาตุเจ้า ณ ทิศตะวันออกทางขวานั้นแล คนทั้งหลายได้เห็นตุง จึงเรียกตุงนี้ว่า “คอยตุง” ซึ่งแผ่กันไปทั่วเมืองเชียงแสน และในดินแดนล้านนาแห่งนี้ (ดวงพร โกมินทร์, 2535)

2. ตุงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์ คือ กะกุสันตะ, โกนาคมนะ, กัสสปะ, โคตมะ และอริยมิตตริย ดังตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาซึ่งเป็นตำนานความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับตุงที่ได้เล่าสืบต่อกันมาว่า ครั้งหนึ่งมีกาเผือก 2 ตัวเมียได้พากันไปหาอาหาร แล้วทิ้งไข่ 5 ฟองไว้ในรังบนต้นไม้ ระหว่างที่ออกไปหาอาหารอยู่นั้น ได้เกิดพายุพัดไข่ไปตกในที่ต่างๆ ซึ่งไข่แต่ละใบได้มีผู้เก็บเอาไปฟักออกมาเป็นคน เป็นเพศชายทั้ง 5 คน คือ

คนแรก ชื่อ กะกุสันตะ	ไข่เอาไปเลี้ยง
คนที่ 2 ชื่อ โกนาคมนะ	พญานาคเอาไปเลี้ยง
คนที่ 3 ชื่อ กัสสปะ	เต่าเอาไปเลี้ยง
คนที่ 4 ชื่อ โคตมะ	วัวเอาไปเลี้ยง
คนที่ 5 ชื่อ อริยมิตตริย	คนชักผ้าเป็นผู้เอาไปเลี้ยง

เมื่อทั้ง 5 คนเติบโตขึ้นมาก็มีความรู้สึกอยากจะเป็นบวชเป็นฤาษี จึงขึ้นไปอยู่ที่เขาไกรลาส โดยต่างที่ไม่รู้จักกัน เมื่อบำเพ็ญธรรมจนได้ญาณแล้วจึงมีโอกาสรู้จักกัน และอยากจะทำบุญกุศลให้พ่อแม่ที่แท้จริงของตน จึงได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ด้วยการสร้างตุง เป็นรูปของผู้ให้ความอุปการะพวกตน สำหรับท่านอริยมิตตริย ได้ทำเป็นรูปสัญลักษณ์ของคนชักผ้า คือ รูปฉันทบุพผา กะกุสันตะทำเป็นรูปไข่ ท่านโกนาคมนะ ทำเป็นรูปพญานาค ท่านกัสสปะทำเป็นรูปเต่า ท่านโคตมะทำเป็นรูปวัว แล้วนำเอาไปถวายเป็นพุทธบูชา แต่ว่าไม่ถึงพ่อแม่กาเผือกทั้งสอง พ่อแม่กาเผือกทั้งสองจึงบินมาบอกคนทั้งห้าว่า ถ้าจะให้พ่อแม่ได้รับส่วนกุศลจะต้องจุดประทีปที่ทำให้เป็นรูปดินถา เพื่อแสดงความกตัญญูแก่ผู้บังเกิดเกล้า ดังนั้น การถวายทานตุงจึงมีความเกี่ยวเนื่องมาจากพระเจ้า 5 พระองค์ และรูปลักษณะของตุงสมัยก่อนจึงมีลักษณะผสมผสานของผู้ให้ความอุปการะพระเจ้าทั้ง 5 พระองค์อยู่ในผืนเดียวกัน กล่าวคือ มีรูปไข่ยืนอยู่บนไม้ทูปผ้า ตัวตุงมีความยาวเป็นปล้องๆเหมือนพญานาค มีลวดลายแต่ละปล้องเหมือนเต่า ส่วนบนและส่วนล่างของตุงมีไม้สานเป็นรูปห่วงกลมๆ คล้ายดาว (พิศาล ทิพารัตน์, 2529)

3. ตามตำนานความเป็นมาของตุงในจังหวัดเชียงใหม่ เชื่อกันว่าเมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็น นายทุกขะ เชิญใจมีอาชีพหาฟืน วันหนึ่งได้ไปเที่ยวถึงขายน้าและเห็นทนายชาวสะอาคจึงได้ก่อเจดีย์แล้วฉีกสบงแบ่งครึ่งแขวนเป็นตุง เพื่อสร้างอานิสงส์บูชาขอเสวยชาติใหม่เป็น

องค์ศัพท์พญญ การถวายนางคังกล่าวจึงเป็นอานิสงส์ให้แก่พระโพธิสัตว์ในชาติต่อมา ด้วยเหตุนี้จึงกลายเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการถวายนาง (คงเดช พรหมยา, 2542)

4. ข้อสันนิษฐานอีกประการ คือ ล้านนาเคยมีพื้นฐานความสัมพันธ์กับชาวมอญ หรือชาวมอญมาก่อน ซึ่งอพยพหนีทัพพม่ามาอยู่ในประเทศไทย และได้นำเอาประเพณีการถวายนางปลูกถ่าย หรือที่เรียกกันว่า รงตะขาบมาด้วย ซึ่งเมื่อสมัยหริภุญชัยในช่วงศตวรรษที่ 17 พบว่า ชาวมอญเคยมีโรคหิวาตโรคระบาด ผู้คนต่างพากันหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองสะเทิง เมื่อหิวาตโรคหายไ้ก็พากันกลับมาบ้านเมืองเดิม คาดว่าจะได้มีการรับเอาวัฒนธรรมการถวายนางหรือตุ้งที่มีเสาหงษ์มาจากชาวมอญมาด้วย ซึ่งเราพบว่าเสาหงษ์นี้เป็นสิ่งสำคัญมากของชาวมอญนั้นได้ปรากฏว่าเป็นส่วนประกอบอยู่ในตุ้งของล้านนา คือ “ตุ้งกระด้าง” ซึ่งมีลักษณะรูปทรงเหมือนกัน และลักษณะของรงตะขาบของชาวมอญก็คล้ายคลึงกับ “ตุ้งชัย” ของล้านนาด้วยกัน

วัตถุประสงค์ของการสร้างตุ้ง

ตุ้งในล้านนาไทยนั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องสักการะชนิดหนึ่งจัดเป็นเครื่องสักการะในปัจจัย 4 เพราะส่วนใหญ่ทำมาจากผ้า นอกจากนั้นตุ้งยังเป็นสิ่งที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆทางพุทธศาสนาทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล รวมทั้งงานพิธีอื่นๆ ซึ่งในเรื่องของวัตถุประสงค์ของการใช้ตุ้งนั้น สรุปได้ดังนี้ (มณี พยอมยงค์, 2538)

1. เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ตุ้งที่เป็นเครื่องหมายพวกหรือเผ่าต่างๆ กำหนดสีต้นให้รู้จักง่าย เหมือนกับชาติต่างๆทั้งหลายในโลกใช้ธงเป็นเครื่องหมายหรือความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ธงชาติไทยสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นรูปช้างเผือก ต่อมาก็ทำเป็นธงไตรรงค์ คือ 3 สี ประกอบด้วยสีแดงหมายถึงชาติ สีขาวหมายถึงศาสนา สีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์ เหมือนกับที่คนโบราณท่านเคยตั้งเกณฑ์ไว้ให้เป็นเครื่องหมายของแต่ละอย่างไป

2. เพื่อใช้ในงานพิธีและเทศกาลต่างๆ หมายถึง นำตุ้งหรือช่อธงในพิธีเครื่องบูชาเช่น สรงเช่น พิธีสวดพุทธมนต์ พิธีสืบชะตา การขึ้นท้าวทั้งสี่ การตั้งธรรมหลวง งานปอยหลวง ทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเกี่ยวกับคนตาย การบูชาท้าวจตุโลกบาล เป็นต้น หากไม่มีช่อตุ้งหรือธงถือว่าพิธีไม่ครบอันเป็นเครื่องบอกถึงความบกพร่องทำให้พิธีเสียหรือไม่สมบูรณ์

3. เพื่อใช้เป็นตัวแทนศักดิ์ศรีแก่เทพเจ้า หมายถึง เทพที่สำคัญทั้งหลาย เช่น พระอินทร์ พระนารายณ์ ย่อมมีช่อธงเป็นเครื่องหมาย เช่น พระอินทร์มีธงสีเขียว เป็นต้น แม้สมมติเทพ เช่น พระมหากษัตริย์ก็มีธงสีเหลืองเป็นเครื่องหมายแห่งศักดิ์ศรีอยู่ด้วย เรียกว่า ธงมหาราช การทำดังนั้นคงได้ตัวอย่างสืบสายมาจากโบราณกาล

4. เป็นสัญลักษณ์แห่งเกียรติของบุคคล หมายถึง การมีตุ้งหรือช่อประจำอยู่เช่น การเล่น

กีฬา มีธงเป็นเครื่องหมาย ทหารเหล่าต่างๆมีธงชัยเฉลิมพลเป็นเครื่องหมายและเกียรติยศของกองทหารนั้น ทำให้ทหารภาคภูมิใจในความเป็นทหารของตน

5. สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนในชาติหน้า และเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้อยู่สุขสบาย หลุดพ้นจากห้วงนรกจะได้พ้นเวรกรรมและได้ขึ้นสวรรค์

6. เพื่อเป็นการต่ออายุ หรือสืบชะตาของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อสะเดาะเคราะห์ขจัดภัยพิบัติต่างๆให้หมดไป โดยเฉพาะภัยที่เชื่อว่าเกิดจากภูติผีปีศาจ หรือบาปกรรมทั้งปวง

7. ใช้เป็นเครื่องบูชาเทวดา ภูตผี ในพิธีทางไสยศาสตร์ ทำเสน่ห์ บูชาผีสงเทวดา

8. เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองศาสนสถาน ศาสนวัตถุ หรือสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ให้เกิดความสวยงาม เช่น ถอดสะพานใหม่ เป็นต้น

9. เพื่อเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์บอกว่สถานทีแห่งนั้นกำลังมีงานเฉลิมฉลองสมโภช เช่น การปักธงไชยตามรายทางสองฟากถนนที่เข้าสู่วัด เป็นต้น

อานิสงส์ของการสร้างตุง

จากหลักฐาน ตำนาน นิราศ ลิลิต และพงศาวดารต่างๆ ได้เขียนถึงอานิสงส์ของการสร้างตุงว่า ผู้ที่สร้างตุงถวายเป็นพุทธบูชาจะไม่ตคนรก ได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถ้ากลับมาเกิดในโลกมนุษย์ก็จะเป็นใหญ่เป็นโต ถ้าสร้างอุทิศให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายก็จะหลุดพ้นจากการไปเป็นเปรต และหลุดพ้นจากบาปกรรมที่ทำไว้ จากอานิสงส์ดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวล้านนานิยมสร้างตุงกันทุกชั้นวรรณะ ซึ่งรูปแบบของตุงจะมีความแตกต่างกันก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของเจ้าของพิธีพื้นฐาน ความเชื่อของคนในสังคม วัสดุ และความสามารถของคนในท้องถิ่นในการที่จะนำเอาวัสดุที่มีมาประดับตุงโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ สำหรับตัวอย่างของอานิสงส์การสร้างตุง เช่น

1. เรื่องทานตุง (ธง) หรือช่อ (จ้อ) ปรากฏในหนังสือสังขยาโลก ตัวพื้นเมืองในคัมภีร์ใบลานของภาคเหนือว่า มีมูลเหตุมาจากพระภิกษุองค์หนึ่งท่านได้ไปเห็นไม้ตายแห่งท่อนหนึ่งมีลักษณะอันยาวงามดีมาก ท่านก็นึกที่จะเอาต้นไม้ไปทำเป็นเสาตุง (ธง) บูชาไว้ในวัดที่ท่านจำพรรษาอยู่นั้น แต่บังเอิญท่านมีอันเป็นลมปัจจุบันถึงแก่กรรมภาพลงในทันที ก่อนที่วิญญูณของท่านจะล่องลอยออกจากร่าง ท่านมีจิตประวัคถึงแต่ไม้ท่อนนั้น จึงทำให้ต้องไปปฏิสนธิเป็นตุ๊กแกอาศัยอยู่ที่ไม้ท่อนนั้น ได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลานาน ท่านจึงตั้งใจให้ชาวบ้านทราบว่เวลานี้ท่านได้มาบังเกิดเป็นตุ๊กแกอาศัยอยู่ที่ต้นไม้นั้น หากพวกเขาวบ้านศรัทธาอยากจะให้ท่านพ้นจากกองทุกข์ ก็ขอให้สร้างตุงเหล็ก ตุงทอง (คือธงทำด้วยเหล็กหรือทองเหลือง) ถวายทานไว้ในพระศาสนาจึงคลบันดาลให้ท่านหลุดพ้นจากกองทุกข์นี้ได้ เมื่อพวกเขาวบ้านทราบเช่นนั้นก็สร้างตุงเหล็ก ตุงทอง ธงเหล็ก

และทอง บางคนที่มีทรัพย์มากก็จะทำตุ้งเงินและตุ้งทองก็ได้ ดังที่ขุดได้จากวัดที่อำเภอฮอด จังหวัด เชียงใหม่ ถวายไว้ในพระศาสนา พระภิกษุรูปนั้นจึงพ้นจากการเสวยกรรมเป็นตุ้กเถไปเกิดเป็น มนุษย์อีกครั้งหนึ่ง (สงวน โขติสุขรต์น, 2512)

2. ตามตำนานเชียงแสนซึ่งปรากฏในหนังสือตำนานเมืองหิรัญนครเงินยางศรีเชียงแสน ได้กล่าวถึงอานิสงส์การทานตุ้งไว้ว่า “จะเป็นศักราชเท่าใด ไม่ปรากฏ สิ่งที่ถูกอำมาตย์เอารัง คือ ตุ้ง ไปบูชาพระประธานองค์ใหญ่ และพระเจดีย์ศรี ครันสิ้นอายุจะไปตกรร พระยายมราชก็แสดงรங นั้นให้เห็น แล้วพระยายมราชจึงกล่าวว่า “เมื่อท่านทำบุญวันนั้น ท่านยังกรวดน้ำแผ่กุศลถึงเรา และ บัดนี้ท่านจงขึ้นไปบนสวรรค์เทอญ”

3. ตามตำนานเชียงแสน ได้กล่าวถึงอานิสงส์การทานตุ้งไว้ว่า “กาลครั้งหนึ่งยังมีพราน ลำเนื้อเห็นชาวบ้านพากันไปทานตุ้งที่วัด โดยผูกไว้กับปลายไม้ไผ่ ฟังเทศน์มหาชาติ เห็นลมพัดตุ้ง แกว่งไปมาดงามมากนัก จึงสร้างตุ้งมาถวายวัดบ้าง แต่ไม่รู้ว่แขวนไว้ที่ตรงไหน จึงนำตุ้งไปบูชา พระประธานในวิหาร พร้อมตั้งจิตอธิษฐานให้เกิดอานิสงส์จากการถวายทานตุ้ง เมื่ออธิษฐานเสร็จก็ นำตุ้งดังกล่าวไปแขวนไว้ที่เพดานวิหาร แต่พรานผู้นั้นได้พลัดตกลงมาตาย ยมทูตจึงนำเอาวิญญาณ ของพรานป่าไปลงนรก ให้พระยายมราชตัดสินความดีความชั่ว เมื่อพระยายมราชถามพรานว่เมื่อ เจ้ามีชีวิตอยู่ได้กระทำความดีอะไรไว้บ้าง พรานผู้นั้นตอบว่ข้ามิเคยกระทำความดีอะไรเลย เพราะ เป็นคนยากจนแทบจะไม่มีอะไรกินนอกจากลำสัตว์เพื่อยังชีพ ไม่ได้ทำบุญทำทานอะไรข้าเห็นผู้อื่น เขาทำบุญกันก็มิเห็นว่าเขาได้บุญอะไร ดูแต่ข้าเองเอาตุ้งไปบูชาพระประธานในวิหารยังพลัดตกลง มาตามได้ ฝ่ายพระยายมราชได้ยินคำกล่าวนั้น จึงให้อาลักษ์ณตรวจสอบว่พรานผู้นี้เมื่อครั้งมีชีวิต ได้เคยกระทำความดีอะไรไว้บ้าง เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าพรานผู้นี้ไม่เคยทำความดีไว้เลย นอกจาก ก่อนตายได้ถวายทานตุ้งผืนเดียวเท่านั้น พระยายมราชจึงได้เอาตราขังมาขังความดีในการถวายตุ้ง กับความเลวที่ชายผู้นี้ทำไว้ ปรากฏว่ความดีที่ได้ทานตุ้งมีน้ำหนักมากกว่าความเลว พระยายมราช จึงส่งนายพรานไปขึ้นสวรรค์ให้เสวยผลบุญจากการทานตุ้งจนหมดแล้วจึงนำไปสู่่นรกเพื่อใช้ผล กรรมที่ได้ฆ่าสัตว์ต่อไป (สุทศน์ สีลปัญญา, 2538)

4. เมื่อตติยศักราชได้ 908 ปีชวดอัฐศก เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ ขณะนั้นยังมีชาวบ้านผู้หนึ่งมี รงรูปภาพผืนหนึ่งมาบูชาพระประธานใหญ่ พอถวายทานแล้วก็เอาขึ้นแขวนบนเพดาน แล้วก็พลัด ตกลงมาตาย รงผืนนั้นก็รับเอาท่านผู้นั้นขึ้นไปบนสวรรค์ ไปปรากฏที่พระเกษแก้วจุฬามณี

5. ในคัมภีร์โบราณเรื่อง “อานิสงส์ทานตุ้ง”(ทุง=ตุ้ง) ฉบับวัดบ้านแอ่น อำเภอคอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวไว้ว่ พระเจ้าปเสนทิศคศรราช ได้ปจจฉาถามพระพุทธองค์ว่การสร้างตุ้ง 3 ชนิด ถวายเป็นพุทธานุชาให้น้อนิสงส์อย่างไร พระพุทธองค์ตรัสอธิบายว่ผู้ใดทานตุ้งขาว ตุ้ง แดง ตุ้งเหลือง ก็ย่อมจะได้เกิดยังทวีปต่างๆกัน อันได้แก่ อุตรรุทวีป อมรคยานทวีป และขุมพุทวีป

ประกอบด้วย เศษ ปัญญา ยศศักดิ์ หางตุงนั้นเมื่อกวัดแกว่งไปทางทิศใดก็จะให้ผลบุญเป็นแก้ว 7 ประการ เช่น ช้าง ม้า รถ บริวาร เป็นต้น

6. ในคัมภีร์โบราณเรื่อง “อานิสงส์ทานตุง” ฉบับวัดแม่ตั่ง ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ก็ได้กล่าวถึงอานิสงส์การสร้างเสาดุงและเสาดุงสนิมหา พระพุทธเจ้าว่าจะได้ผลบุญจากอบายภูมิไปเกิดยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หางตุงที่กวัดไกวในยามลมพัด หากพัดไกวไปทิศตะวันออกผู้สร้างตุงจะได้เป็นจักรพรรดิราช หากพัดไปทางทิศอาคเนย์จักได้เป็นมหากษัตริย์ พัดไปทางทิศทักษิณได้เป็นเทวดาชั้นมหาราชิก พัดไปทางทิศหรดีจักได้เป็นพระยาประเทศราช พัดไปทิศปัจฉิมจะได้เป็นพระยาปัจเจกโพธิญาณ หากพัดไปทิศพายัพได้ทรงปฏิภพทั้ง 3 พัดไปทิศอุดระจักได้เป็นท้าวมหาพรหม พัดไปทิศอีสานจักได้เป็นสมเด็จพระนรินทราราช หากพัดลงด้านล่างจักได้เป็นใหญ่ในโลกนี้ หากพัดขึ้นบนอากาศจักได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งและได้พบพระศรีอาริยะเมตตรัย

ประเภทของตุงและการนำไปใช้

ในการจัดประเภทของตุงนั้น สามารถแบ่งได้หลายลักษณะ โดยอาจแบ่งตามวัสดุที่ใช้ทำตุง แบ่งตามรูปร่างของตุง หรือจัดแบ่งตามลักษณะการใช้งาน (อังศุมาลิน ทวีสวัสดิ์, 2534) เพื่อให้การศึกษาเรื่องตุงโยได้มีความชัดเจน ในที่นี้ขอจัดประเภทของตุงตามลักษณะการใช้งาน ได้แก่

1. ตุงที่ใช้ในงานพิธีมงคล เป็นกิจกรรมการทำบุญ เช่น ตุงไชย ตุงบูชา ตุงคู่ชะตาราศี ตุงพระพุทธรูป ตุงจระเข้ ตุงตะขาบ
2. ตุงที่ใช้ในพิธีอวมงคล เป็นกิจกรรมการทำทานให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น ตุงอ่องแอ่ง ตุงสามหาง
3. ตุงเพื่อใช้ประโยชน์ทางไสยศาสตร์ เช่น ในทางพิชัยสงคราม การทำยันต์เสน่ห์ เป็นกิจกรรมเพื่อความสำเร็จในทางไสยศาสตร์ หรือทางมายาศาสตร์ เพื่อให้ได้รับผลชัยชนะตามสิ่งพึงใจของตน

ตุงที่ใช้ในการประดับประดาและพิธีงานมงคล

ตุงที่ใช้ประดับตกแต่งสถานที่ที่มีงานสมโภชฉลองถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสวยงาม เป็นเครื่องหมายนำทางไปสู่บริเวณงาน และใช้ในงานมงคลต่างๆจากการรวบรวมของ มหาวิทยาลัยเชนดัจจอนัน (2539) มีดังนี้

1. ตุงไชย (ตุงไฉย) เป็นตุงขนาดใหญ่ รูปสี่เหลี่ยมผืนยาว โดยมากทำมาจากผ้าทอเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมทอสลักกับไม้ดอกประดับดินทอง การทอจะทอเป็นใยโปร่ง มีการตกแต่งประดับประดาอาจจะถักทอเป็นลวดลายสวยงาม โดยการปิดด้วยกระดาษทองลู่เป็นลวดลายต่างๆหัวตุง

จะใช้ไม้ทำเป็นวงต่อกันเป็น 3,4 หรือ 5 ชั้น ตามความเหมาะสม ไม้ที่ใช้ทำมักเป็นไม้ไผ่เพราะมีความเหนียวและดัดแปลงง่าย ทางดุงทำเป็นพู่ช้าย้ายด้วยผ้าด้ายสลับสี ความยาวของดุงไชยถือว่ายิ่งยาวยิ่งมีอานิสงส์มาก ถ้าสั้นยาวมากมักใช้ไม้ไผ่ลำโตทำเป็นเสา

ดุงไชยเป็นดุงที่ใช้ในงานมงคลต่างๆ ดังที่ มณี พยอมยงค์(2538) ได้กล่าวถึงงานมงคลที่ใช้ดุงไชยว่าได้แก่งานฉลองสมโภช งานเสด็จพระราชดำเนินของกษัตริย์เข้าสู่พระนคร ชาวล้านนาเองนิยมทำดุงในงานฉลอง หรือปอยหลวงโดยทำดุงที่ทำขึ้นปักตามทางเข้าวัด ถ้าวัดใดมีศรัทธามากก็จะถวายมากเป็นพิเศษ การถวายดุงไชยนั้นมีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

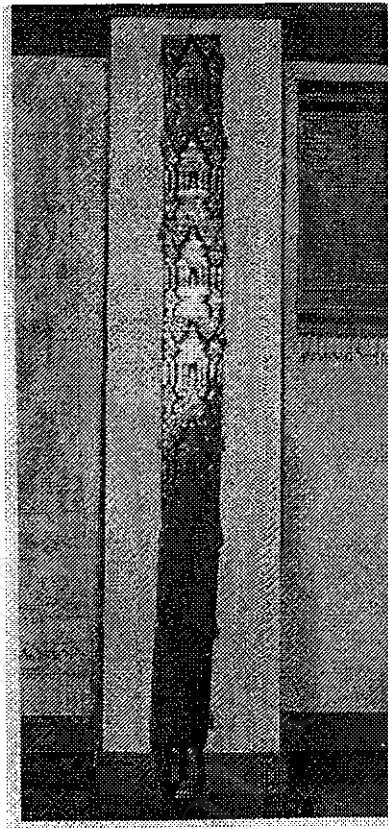
1.1 เพื่อปรารภนาให้เป็นบุญกุศลนั้นถือว่าการถวายดุงไชยหรือดุงใจ เป็นบุญกุศลยิ่งตามเล่าไว้ในคัมภีร์ทางศาสนาว่า คนถวายดุง เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ไปตกรรปรากฎว่ามีทางดุงหย่อนลงไปให้เขาเกาะเกี่ยวพาขึ้นไปเกิดบนสวรรค์ได้ จึงเกิดค่านิยมทำกันมา

1.2 เพื่อสร้างความกตัญญูต่อนั้นคือการถวายดุงไชยอุทิศแก่บรรพบุรุษของตนมีปู่ย่า ตายาย บิดามารดา เป็นต้น หวังใจว่าคนเหล่านั้นจะพ้นจากความทุกข์ไปเกิดในภพภูมิที่ดีมีสุขต่อไป

1.3 เพื่อเป็นพุทธบูชา หมายถึงการถวายดุงไชยคราวมีงานฉลองปอยหลวงถวายเป็นพุทธบูชา หากใครไม่ได้ทำจะรู้สึกว่าเขาขาดอะไรไปอย่างหนึ่งในการทำบุญครั้งนั้น หากได้ทำเหมือนกันชาวบ้านทำก็มีความสนใจและสบายใจ

1.4 เพื่อเป็นการสร้างศิลปะของท้องถิ่น ข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งเมื่อมีงานฉลองชาวบ้านที่เป็นสตรีชาวล้านนาไทย จะทำการทอดดุงไชยเป็นรูปลวดลายต่างกัน จะประกวดฝีมือกันอย่างน่าพิศวงยิ่งนัก

นอกจากดุงไชยจะใช้ในการงานฉลองหรืองานปอยตามจุดประสงค์ข้างต้นแล้ว ดุงไชยยังนำไปใช้เพื่อการประกาศชัยชนะต่อกิเลสตัณหาที่อยู่ในใจ และสำหรับดุงไชยที่ใช้ในขบวนแห่พยุหยาตราเพื่อประกาศถึงชัยชนะให้คนทั่วไปทราบว่ามีชัยต่อข้าศึก

รูป 3 ตุ่งไชย

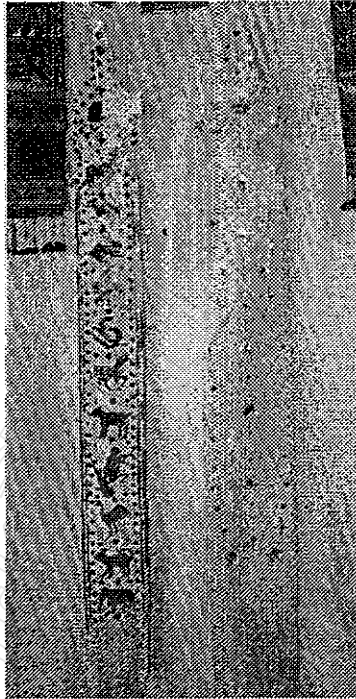
2. ตุ่งพันวา/ตุ่งชาววา เป็นตุ่งที่ทำจากผ้าถือว่าเป็นตุ่งไชยชนิดหนึ่ง ซึ่งมีขนาด ความกว้าง ความยาว มากกว่าตุ่งไชย แต่ไม่จำเป็นต้องมีความยาวครบตามจำนวนวาที่ใช้เรียกชื่อตุ่งก็ได้ มีห้อง อย่างน้อย 16 ห้อง ตุ่งนี้ใช้ตกแต่งสถานที่ที่งานสมโภชถือเป็นเครื่องพุทธบูชา เนื่องจากเป็นตุ่งที่ ยาวและใหญ่มาก จึงไม่อาจหาคันตุ่งเพื่อใช้ปักได้ ดังนั้นจึงใช้ประดับวิหารโดยการพาดไปตามแนว ช่อ หรือตอกตะปูโยงภายในอาคาร ในบางท้องถิ่นอาจใช้ตุ่งนี้ร่วมขบวนแห่ โดยให้ผู้ร่วมขบวนเดิน ถือชายตุ่งต่อกัน

รูป 4 ตุงชาววา

3. ตุงปฎาก เป็นตุงที่ทำจากแผ่นผ้าเพื่อเป็นเครื่องบูชา หรือเป็นเครื่องหมายฐานันดรศักดิ์ เครื่องหมายสถาบันกองทัพ ธงกัฬาสี ฯลฯ

4. ตุงคำติง เป็นตุงประเภทเดียวกันกับตุงปฎากซึ่งทำจากผ้าเช่นเดียวกันแต่มีลักษณะเฉพาะ คือมีรูปร่างยาวแคบ ความยาวเท่ากับ 1 วา หรือเท่ากับความสูงของผู้ทำพิธี หรืออาจมีความยาวเท่ากับครึ่งวา หรือ 1 ศอก ของผู้เข้าพิธีก็ได้ ผืนตุงทำด้วยกระดาษสีขาวและอาจตกแต่งลวดลายด้วยกระดาษเงิน กระดาษทอง ตุงนี้ใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่ที่มีพิธีสืบชะตา พิธีสะเดาะเคราะห์ หรือใช้ในการปักนุชากองเจดีย์ทราย

รูป 5 ดุงคำคิง

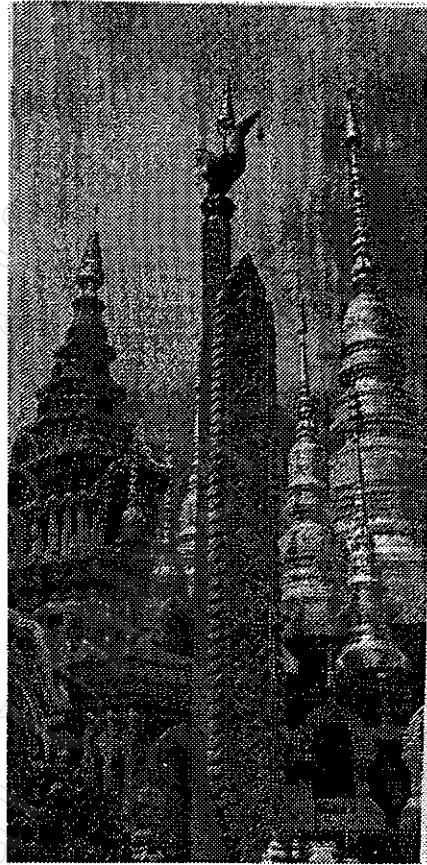
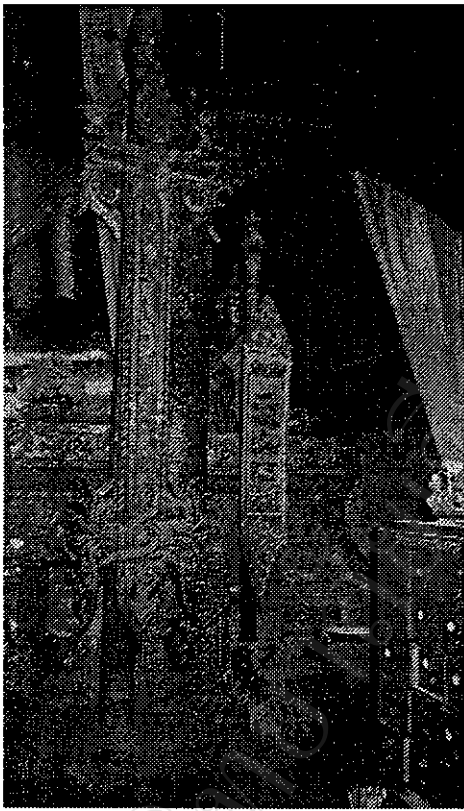
5. ดุงกระด้าง เป็นดุงที่ทำด้วยวัสดุคงรูปถาวร โดยได้คัดนิยมนจากพม่าหรือไทยใหญ่ สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา สำหรับประเภทของดุงกระด้างนี้ มณี พยอมยงค์ ,(2538) ได้แยกออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

5.1 ดุงที่ก่อด้วยอิฐถือปูน มีลักษณะคล้ายพระเจดีย์ มีไม้แกะสลัก ลักษณะรูปร่างเหมือนธง แขนวนติดไว้กับหลักที่มีลักษณะคล้ายเจดีย์นั้น ส่วนปลายจะทำเป็นฉัตรครอบเสาไว้ ดูเป็น 2 นัยคือ เป็นทั้งเจดีย์และดุงกระด้างพร้อมกัน

5.2 ดุงที่แกะสลักจาก ไม้สักเป็นรูปและลวดลายต่างๆ เช่นลายเครือเถา ลายกนก ลายรูปสัตว์ ทั้งจตุบาทและทวิบาททั้งหลายนี้จะตั้งไว้หน้าพระประธานหรือพระวิหารเป็นพุทธบูชา

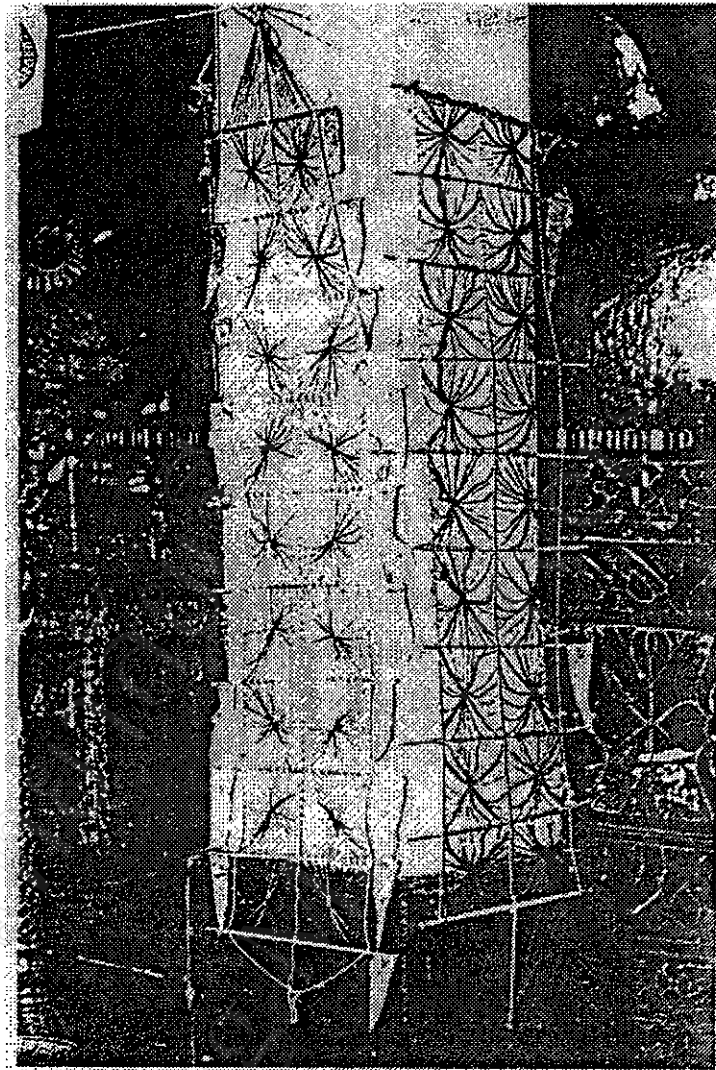
5.3 ดุงเหล็ก ดุงทอง เป็นดุงที่ทำด้วยเหล็ก และไม้ใช้เป็นเครื่องบูชาศพนอกจากนั้นดุงกระด้างยังมีลักษณะรูปร่างหลายแบบดังนี้ (มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, 2539)

1. แผ่นดุงยาว หัวท้ายเรียวแหลมส่วนบนกว้างกว่าส่วนล่าง
2. แผ่นดุงยาวแคบเสมอกัน หัวท้ายโค้งแหลม
3. ตอนปลายแคบ ส่วนล่างเรียวแหลม มีลวดลายนาคไขว้ทั้งส่วนหัวและหาง
4. ทั้งสองปลายโค้งแหลม มีลายพันธุ์พฤกษาแผ่ออกตอนกลางและหัวท้าย

รูป 6 ตุงกระด้าง

6. ตุงไชย(ตุงไชยแมงมุม) เป็นตุงที่ทำจากต้นฝ้ายหลายสี หรืออาจทำด้วยเส้นด้ายหรือเส้นไหม ผูกกันคล้ายใยแมงมุม โดยมีไม้ไผ่สอดเป็นโครงยึดเป็นช่วงๆ แล้วตกแต่งด้วยวัตถุเป็นรูปดอกไม้ หรือพู่ห้อย เพื่อใช้ในพิธีสำคัญทางศาสนาเช่นเดียวกับตุงไชย หรือแขวนไว้ในวิหารหน้าพระประธาน ถวายเป็นพุทธบูชา จะพบมากในช่วงสงกรานต์

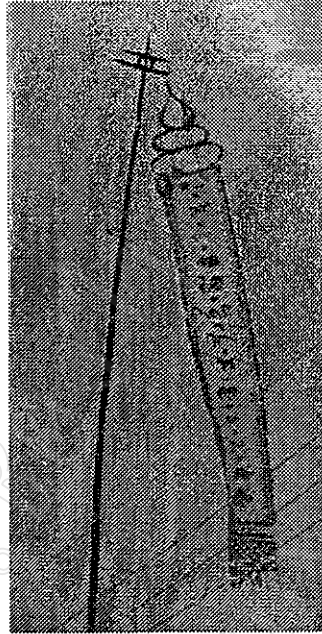
รูป 7 ดุงไย

7. ดุงพระพุทธรูป พระพุทธรูป พระบุด พระบุด เป็นดุงที่มีลักษณะเป็นผืนผ้าใบหรือกระดาษที่เหลื่อมผืนผ้า มีขนาดต่างๆส่วนมากจะมีขนาดประมาณ 80×100 เซนติเมตร มีกรอบทั้งสี่ด้านเพื่อให้ผ้าหรือกระดาษตั้ง บนตัวดุงจะเขียนรูปพระพุทธรูปเจ้าประทับยืน ปางลีลาหรือปางเปิดโลก หรืออาจจะเขียนรูปพุทธประวัติก็ได้ ลักษณะการใช้งานคือใช้แขวนประดับไว้กับผนังด้านหลังทั้งสองด้านของพระประธาน เพื่อความสวยงามรูปเขียนทั้งสองข้างต้องเป็นแบบเดียวกันขนาดเท่ากัน ความเก่าใหม่ต้องใกล้เคียงกัน นอกจากนั้นในบางพื้นที่ยังใช้ดุงพระพุทธรูปกับงานพิธีกรรมความเชื่อด้วย เช่นในพิธีเลี้ยงปู่และย่าและของชาวบ้านแม่เหียะ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

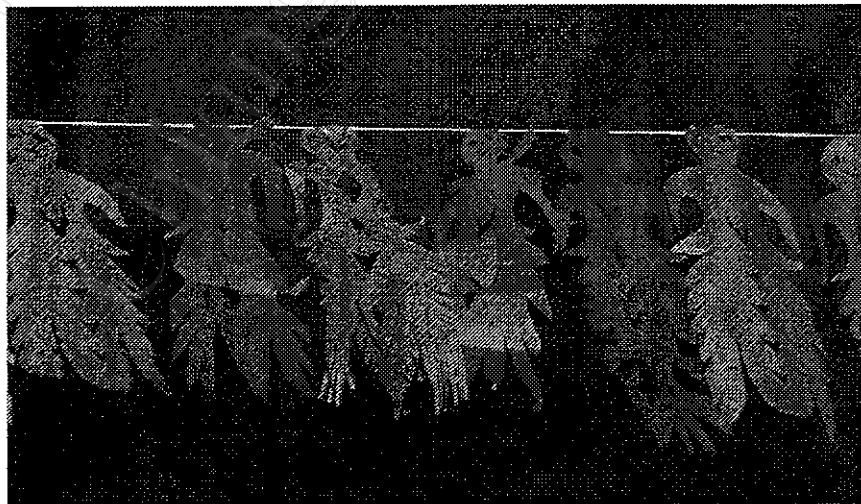
รูป 8 ตุงพระบฏ

8. ตุงเบ๊ง/ตุงสิบสองราศี เป็นตุงประจำราศีเกิดหรือตุงที่มีรูปนักษัตร 12 ราศี ซึ่งอาจแยกเป็นแต่ละราศี หรือมีทั้ง 12 ราศีบนตุงผืนเดียวกัน โดยส่วนใหญ่มักทำด้วยกระดาษหรือผ้าทอ แล้วพิมพ์หรือเขียนรูปสัตว์ประจำราศี การประดับตุงนี้นิยมใช้ปักเจดีย์ทรายในวัดร่วมกับตุงชนิดอื่นๆ ในเทศกาลสงกรานต์ หรือแขวนบริเวณหน้าพระประธาน หรือปักกองทรายบริเวณที่ทำพิธีทานใจบ้านหรือแบ่งบ้าน (สร้างบ้าน)

รูป 9 ตุงสิบสองราศี

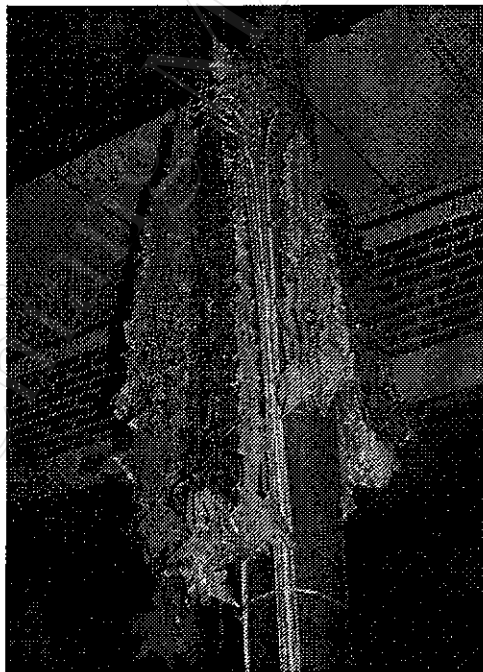
9. ตุงราว/ตุงใจ เป็นตุงขนาดเล็กมักทำด้วยกระดาษฉลุเป็นลวดลายเป็นรูปเทพเจ้าหรือรูปคล้ายคนบนพื้นตุง รูปทรงสามเหลี่ยมยาว ใช้แขวนเชือกเป็นแนวยาวสลับลี โยงตามเสาของศาลาธรรม หรือปราณี หรือในวิหารที่มีพิธีกรรมทางศาสนา

รูป 10 ตุงราว

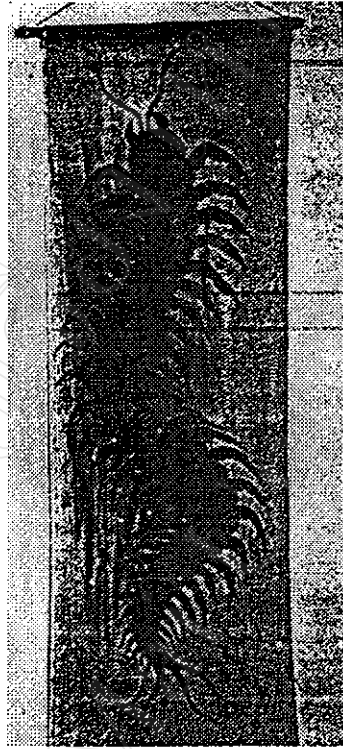
10. ดอกบัว/ดงไฉ่หม/ดงไฉ่ช้าง/ดงพญาขอ เป็นดงที่ทำจากกระดากว่าหรือกระดากแก้วหลายสี รูปร่างเป็นพวงประคิษฐ์คล้ายปรางค์หรือเจดีย์ การประดิษฐ์จะทำได้โดยการนำกระดากแผ่นละสีวางสลับสีรวมกันพับไปมาแล้วตัด เมื่อคลี่ออกจับยกขึ้นจะทั้งตัวลงเป็นข้อพวงยาวแล้วนำไปยกดัดกับกิ่งไม้หรือก้านไม้ไผ่เล็กๆ ถ้ามีขนาดเล็กเรียกว่าข้อ ดงนี้มักใช้ถักร่วมในขบวนแห่ครัวทานเข้าวัด หรือใช้ประดับประดาครัวทาน หรือปักเจดีย์ทรายในวัดช่วงเทศกาลสงกรานต์ นอกจากนั้น มณี พยอมยงค์, (2538) ยังได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการทำดงไฉ่หมเพื่อบูชาเจดีย์ 4 ประเภทไว้ดังนี้

1. พระธาตุเจดีย์ ที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย
2. พระธรรมเจดีย์ ใช้บูชาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จารึกในใบลาน แผ่นโลหะต่างๆ มีแผ่นเงิน แผ่นทอง เป็นต้น ซึ่งบรรจุไว้ในพระเจดีย์ต่างๆ
3. พระบริโกตเจดีย์ คือสถานที่เก็บอัฐิบริวารของพระพุทธเจ้าหรือของพระสาวกอาจจะเก็บไว้ในพระเจดีย์แห่งใดแห่งหนึ่ง ให้พุทธศาสนิกชนสักการะบูชาต่อมา
4. พระอุทเทสิกเจดีย์ คือสถานที่แสดงถึงความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า 4 แห่งคือที่ประสูติ คือลุมพินีวัน ที่ตรัสรู้ คือพุทธคยา ที่แสดงปฐมเทศนา คือมฤคทายวัน เมืองพาราณสี และที่ปรินิพพาน คือ เมืองกุสินารา

รูป 11 ดงพญาขอ

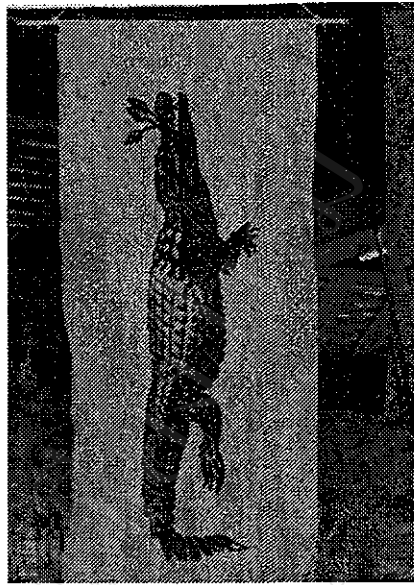
11. ตุ้งตะขาบ/ตุ้งจระเข้/ตุ้งนางเงือก/ตุ้งเต่า เป็นตุ้งรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีรูปสัตว์เหล่านี้อยู่ตรงกลางตุ้งนี้ใช้ในงานทอดกฐิน ถ้าเห็นตุ้งชนิดนี้ที่หน้าวัดแสดงว่าวัดนั้นได้มีการทอดกฐินแล้ว

รูป 12 ตุ้งตะขาบ

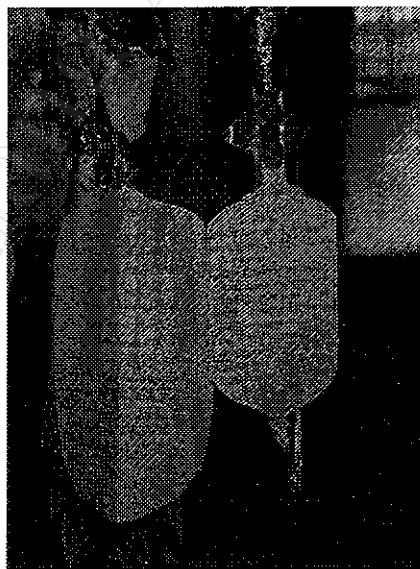

รูป 13 ตุ้งนางเงือก

รูป 14 ตุจระเข้

12. ตุจขนงวงช้าง/ตุจขนกัม เป็นตุจทอกลมยาวคล้ายงวงช้าง โดยใช้ไม้ไผ่ที่เป็นวงแหวนมัดโยงกันเป็นปล้องยาว แล้วหุ้มด้วยกระดาษหรือผ้าสีต่างๆ มัดผูกติดไว้บริเวณหน้าประธาน

รูป 15 ตุจขนกัม

13. ดุงเจดีย์ชาย(ทราย) เป็นดุงที่ทำด้วยกระดาษาว่าว หรือกระดาษาสี่ด้านๆมีขนาดกว้างประมาณ 3-4 นิ้ว ยาวประมาณ 12-13 นิ้ว รูปร่างดุงมีหลายแบบทำเป็นรูปคนมีหัว ลำตัว แขน ขา หรือเป็นรูปร่างต่างๆ เพื่อความสวยงาม นอกจากนั้นอาจมีการตกแต่งด้วยกระดาษาสี่ด้านๆหรืออาจมีการฉลุลายตกแต่ง แล้วนำดุงนี้มาร้อยตรงส่วนหัวแล้วผูกติดกับกิ่งไม้ไผ่หรือกิ่งไม้อื่น เพื่อนำไปปักเจดีย์ทรายในวัดช่วงเทศกาลสงกรานต์ จำนวนดุงที่แขวนส่วนมากจะเท่ากับจำนวนสมาชิกของครอบครัว

14. ดุงที่ใช้ประกอบการเทศน์ เป็นดุงที่ใช้ประกอบพิธีเทศน์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามคติความเชื่อในงานเทศกาลตั้งธรรมหลวงในเดือนยี่เป็ง(วันเพ็ญเดือนสิบสอง) หรือตั้งธรรมหลวงเดือนยี่เป็ง(วันเพ็ญเดือนยี่) โดยมีดุงที่ประกอบการเทศน์ที่สอดคล้องกับการเทศน์ธรรมเรื่องต่างๆในเทศาติดังนี้

14.1 ดุงดิน ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์แรก คือ เตมียชาดก เป็นดุงขนาดเล็กกว้างประมาณ 4-5 นิ้ว ยาวประมาณ 15 นิ้ว ทำด้วยไม้ กระดาษา และกาบโปก (กาบไม้ไผ่ขนาดใหญ่) ตัดเป็นรูปดุงทาดด้วยดินเหนียวให้ทั่ว ดากให้แห้ง ร้อยหัวดุงกับคันไม้ยาวประมาณ 20 นิ้ว

14.2 ดุงทราย ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 2 คือ ชนกกุมาร เป็นดุงที่มีขนาดและใช้วัสดุชนิดเดียวกับดุงดิน แต่เมื่อทำเสร็จแล้วจะนำมาตากาว แป้งเปียก หรือยางไม้ เช่น ยางมะตูม ให้ทั่วตัวดุงแล้วร้อยด้วยทรายละเอียดจนมองไม่เห็นวัสดุที่ทำดุง ดากให้แห้งแล้วนำไปผูกติดกับคันไม้

14.3 ดุงไม้ ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 3 คือ สุวรรณสาม เป็นดุงที่ทำด้วยไม้กระดานกว้างประมาณ 4 นิ้ว ยาวไม่เกิน 1 เมตร หรือแกะสลักเป็นรูปดุงไชย บางแห่งมีการแกะลวดลายอย่างงดงามแล้วลงรักปิดทอง

14.4 ดุงจิ้น/ตะกั่ว ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 4 คือ เนมิราช เป็นดุงที่ทำจากตะกั่ว โดยการหลอมตะกั่วให้ละลายแล้วนำไปเทลงในแบบพิมพ์รูปดุง ร้อยส่วนหัวผูกติดกับคัน เนื่องจากทำยากและมีราคาแพง ดุงนี้จึงมีขนาดเล็ก แต่บางแห่งก็ใช้กระดาษาตัดเป็นรูปทรงแล้วทาดด้วยสีตะกั่วแทน

14.5 ดุงเหี้ยก/ดิบูก ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 5 คือ มโหสถ เป็นดุงที่ทำจากโลหะผสมระหว่างตะกั่วกับสังกะสีหรือเหล็กกับสังกะสี วิธีทำคล้ายกับการทำดุงจิ้น

14.6 ดุงเหล็ก/สังกะสี ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 6 คือ ภูริทัต เป็นดุงที่ทำจากแผ่นสังกะสีตัดเป็นรูปดุงแล้วแกะลายหรือฉลุให้เป็นลวดลาย

14.7 ตุงทอง/ตอง/ทองเหลือง ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 7 คือ จันทกุมารชาดก เป็นตุงที่ทำจากแผ่นทองเหลืองตัดเป็นรูปตุงแล้วแกะลายหรือฉลุให้เป็นลวดลาย

14.8 ตุงข้าวเปลือก ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 8 คือ นารทชาดก เป็นตุงที่มีลักษณะ และวิธีทำรวมทั้งวัสดุที่ใช้ทำคล้ายกับตุงทรายแต่ใช้ข้าวเปลือกโรยแทนทราย

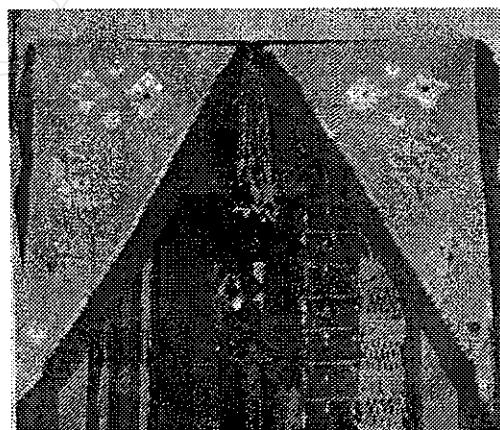
14.9 ตุงข้าวสาร ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 9 คือ วิรุบบัณญัติ เป็นตุงที่มีลักษณะ และวิธีทำรวมทั้งวัสดุที่ใช้ทำคล้ายกับตุงทรายแต่ใช้ข้าวสารแทนทราย

14.10 ตุงเงิน ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 10 คือ เวสสันดร เป็นตุงที่ใช้โลหะเงิน มาตีเป็นแผ่นบางๆ ตัดเป็นรูปตุงแล้วแกะลายหรือฉลุให้เป็นลวดลายต่างๆ เพื่อความสวยงาม แต่เนื่องจากโลหะเงินมีราคาแพงจึงมักทำเป็นตุงเล็กๆหรือนำกระดาษสีเงินมาทำตุงแทน

14.11 ตุงคำ ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์เรื่องสัทธาต หรือสัทธาต้ออกบวช เป็นตุงที่มีวิธีการทำคล้ายตุงเงินแต่ใช้โลหะทองคำหรือกระดาษสีทองมาทำแทน

นอกจากตุงต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว ยังมีตุงขนาดเล็กที่ใช้ในการประดับประดา และงานพิธีกรรมต่างๆที่เรียกว่า จ้อหรือจ้อ ซึ่งมณี พยอมยงค์ (2538) ได้กล่าวถึงจ้อว่าเป็นตุงเล็กๆ สั้น และจะถูกวางให้ยาวออกด้านขวาง ต่างกับตุงที่วางยาวลงข้างล่าง และได้เสนอถึงจ้อชนิดต่างๆ ดังนี้

1. จ้อช้าง เป็นตุงสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ กว้างตั้งแต่ 80 เซนติเมตรขึ้นไป และยาวตั้งแต่ 200 เซนติเมตรขึ้นไป ทำด้วยแพรสีต่างๆปักดินหรือใช้สีเขียน ลวดลายให้สวยงาม ขลิบขอบทั้ง 2 ด้าน กว้างประมาณ 1 นิ้ว หรือทำจีบระบายขอบทุกด้าน ด้านข้างทำเป็นร่องใส่ไม้ไผ่ มักนิยมไม้ไผ่ รวกลำเล็กๆยาว ถือได้ว่าตุงชนิดหนึ่งของชาวล้านนาที่ใช้เพื่อเป็นเครื่องสักการะโดยปักกลับกับตุง ไซในงานปอยหลวง รวมทั้งเป็นเครื่องแห่ในขบวนแห่ต่างๆ เช่น การแห่พยุหยาตราของเจ้าเมือง งานแห่ครัวทานงานแห่ขบวนเกียรดิศ ฯลฯ

รูป 16 จ้อช้าง

2. จัณณอย เป็นนุงกระคานขนาดเล็กมีสีต่าๆ ใช้ป้กเจดีย์ทรายในเทศกาล ใช้ในการ สะเคะเคราะห้ การสืบชะตา การขึ้นท้าวทั้งสี่ และการถวายเป็นพุทธบูชา

ในการใช้จันณอยในพิธีกรรมต่าๆ นั้น มณี พยอมยงค์ (2538) ได้กล่าวไว้ดังนี้

การทำจันณอยท้าวจตุโลกบาลมี 6 องค์คือ

- พระอินทร์ ใช้จันณอยสีเขียว
- ท้าววิรุฬหก ใช้จันณอยสีแดง
- ท้าวธตรถ ใช้จันณอยสีฟ้า
- ท้าววิรูปักษ์ ใช้จันณอยสีดำ
- ท้าวกุเวร ใช้จันณอยสีหม่นหรือสีเทา
- นางธรณี ใช้จันณอยสีขาว

การบูชาเทพะระห์แต่ละสวดหรือกระทง ใช้ 4 อันหมตทั้ง 6 ชุด นี้อือจันณอยที่ใช้ ส้าหรับเครื่องบูชาท้าวจตุโลกบาล จันณอยที่ใช้เป็นเครื่องบูชาเทพะระห์เป็นช่อหรือขงเล็ก รูปลักษณะ อย่างเดียวกับช่อที่ใช้บูชาท้าวจตุโลกบาล ต่างแต่มีสีและจำนวนก้าลังของนพเคราะห์ดังนี้

2.1 พระอาทิตย์ มีก้าลัง 6 จันณอยสีแดงอ่อน จำนวน 6 อัน ทำรูปครุฑและรูปวัวใส่ในเครื่อง สั้วงวย เครื่องพิธีกรรมใส่ท้าวจำนวนก้าลังวันคือ 6 ชุด

2.2 พระจันทร์ มีก้าลัง 15 ใช้จันณอยหรือตุงสีเหลือง มีรูปเสื่อและรูปเหยี่ยวรุ้งใส่ในเครื่อง สั้วงวย เครื่องพิธีกรรมจำนวน 15 ตามก้าลังนพเคราะห์

2.3 พระอังคารมีก้าลัง 8 ใช้จันณอยหรือตุงสีแดงเข้มใส่รูปสิงห์และแมว กระทงเครื่องสั้วงวยมี 8 ชุด เท้ากับก้าลังนพเคราะห์

2.4 พระพุทธ มีก้าลัง 17 จันณอยหรือตุงสีเขียว ใส่รูปปั้นสุนัขและราชสีห์อย่างละตัววางใน กระทงเครื่องเช่นสั้วงวยและใส่เครื่อง 17 ชุด ตามก้าลังนพเคราะห์

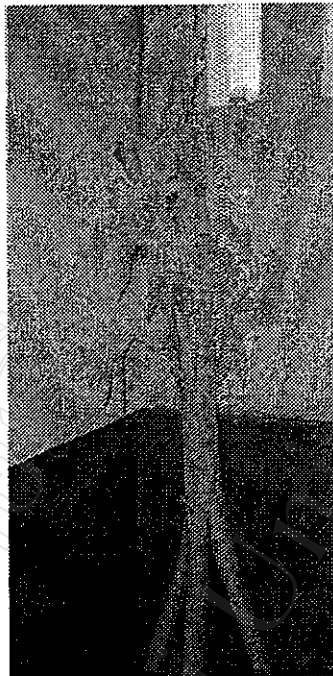
2.5 พระพฤหัสบดี มีก้าลัง 19 ใช้จันณอยหรือตุงสีน้าขาวรูปลายหมู เสื่อ ลงบนสวดหรือ กระทงเครื่องเช่นสั้วงวย และใส่เครื่อง 19 ชุด ตามก้าลังนพเคราะห์

2.6 พระศุกร์ มีก้าลัง 21 ใช้จันณอยหรือตุงสีฟ้า ปั้นรูปแพะ รูปช้าง ไว้บนสวด หรือกระทง เครื่องเช่นสั้วงวยท้าวจำนวน 21 ตามก้าลังวันพระศุกร์

2.7 พระเสาร์ มีก้าลัง 10 ใช้จันณอยหรือตุงสีดำ ใส่รูปปั้นนาคและเสื่อลงบน สวดหรือ กระทง เครื่องเช่นสั้วงวยท้าวจำนวนก้าลังพระเคราะห์คือ 10 ชุด

2.8 พระราหู ซึ่งหมายถึงดาวโลกที่เราอาศัยอยู่มี ก้าลังวัน 12 ใช้จันณอยหรือตุงสีหม่นปั้นรูป ช้างและหนูใส่บนสวดหรือกระทงเครื่องเช่น และใส่เครื่องพิธีกรรมบูชา 12 เท้าก้าลังวันราหู

2.9 พระเกตุ มีกำลัง 9 เครื่องพิธี 9 ชุด ตามกำลัง ดวงประจำตัวของเทพเจ้า ดาวพระเคราะห์ดวงนี้คือ สีขาว

รูป 17 จี๋น้อย

3. จี๋ 108 เป็นดงรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ จำนวน 108 อัน หรือมากกว่า ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น การสืบทอด การถวายเจดีย์ทราย 108 การทำพิธีบูชาพระเคราะห์ ซึ่งผู้ประกอบพิธีจะทำจี๋จำนวน 108 เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งสิริมงคลตามที่ มณี พยอมยงค์ (2538) กล่าวไว้ดังนี้

3.1 ด้วยกำลังนพเคราะห์ที่กล่าวถึง พระอาทิตย์ 6 พระจันทร์ 15 พระอังคาร 8 พระพุธ 17 พระพฤหัสบดี 19 พระศุกร์ 21 พระเสาร์ 10 พระราหู 12 กระจุก 9 รวมกันแล้วเป็น 108 โดยไม่นับพระเกตุ

3.2 ในพระคุณของพระพุทธรูป 56 คุณพระธรรม 38 คุณพระสงฆ์ 14 นับตามพยางค์ของอักขระสรรเสริญพระพุทธรูป รวมเป็น 108

3.3 การนับวัตถุมงคลต่างๆ ให้หัตถศาสตร์ บาทศาสตร์ ของพราหมณ์มีอาทิ หอย หนู บ่วงบาศ เป็นต้น รวมแล้วเป็น 108

3.4 การนับจิต 108 ดวง การนับค้นหา 108 จำพวก ในพระอภิธรรมดละ สังคหะนับเป็นจำนวน 108 ด้วยเช่นกัน

3.5 การโคจรรูปดวงอาทิตย์ของดาวนพเคราะห์ 9 ดวงใน 12 ราศี รวมกันเป็น 108 เช่นเดียวกัน

รูป 18 จ้อร้อยแปด

4. จ้อนำทาน เป็นตุ๊กตาสามเหลี่ยมสี่ต่างๆขนาดกว้าง 10-15 เซนติเมตร ยาว 25-35 เซนติเมตร ใช้เป็นเครื่องไทยทาน หรือปักบนพ่อนหญ้าพร้อมธูปบตร ในการแห่ขบวนงานพิธีต่างๆ เช่น ผ้าป่า กฐิน ปอยหลวง

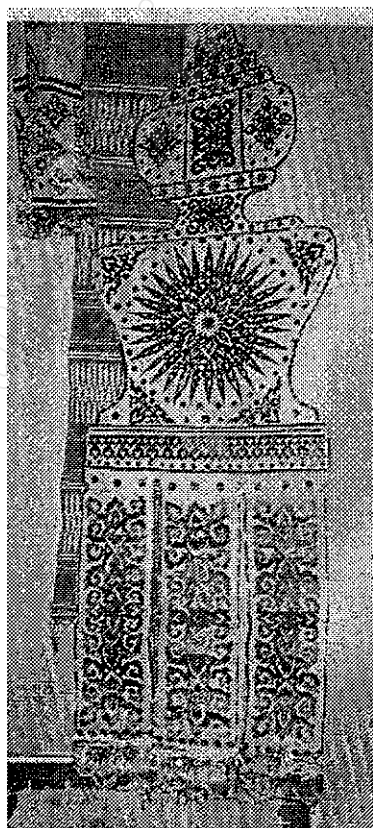
รูป 19 จ้อนำทาน

ตุ่งที่ใช้ในงานพิธีอวมงคล

จากการรวบรวมของมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น (2539) และชมรมศิลปพื้นบ้านล้านนา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ (ม.ป.ป.) พบว่าตุ่งที่ใช้ในงานพิธีงานอวมงคล ประกอบด้วย

1. ตุ่งสามหาง/ตุ่งรูปคน/ตุ่งผีตาย/ตุ่งอ่องแอ้ง เป็นตุ่งที่ทำจากผ้าแพรไหม หรือกระดาษสา ตัดเป็นรูปคน ความกว้างประมาณ 3.5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 100 เซนติเมตร ส่วนล่างมีสามหางหรือสามขา ทำขึ้นเพื่อรวมลักษณะแทนตัวคนไว้ด้วยกัน คือส่วนหัวและลำตัวคือส่วนที่ทางออกมาเป็นแขนขา ซึ่งบางท่านกล่าวว่า เป็นคตินิยมเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อเน้นธรรมนุสติถึงความหลุดพ้นได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่บางตำราหมายถึงสามโลก คือ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกบาดาล

การใช้เพื่อนำหน้าศพไปสู่สุสานหรือเชิงตะกอน สำหรับชาวบ้านธรรมดาใช้สีขาวมีลวดลายดอกไม้หรือลายกนก ส่วนผู้มีสมณศักดิ์จะประดิษฐ์ด้วยลายทอง ลายเทพ ใช้ผ้าสีเหลืองหรือแดง

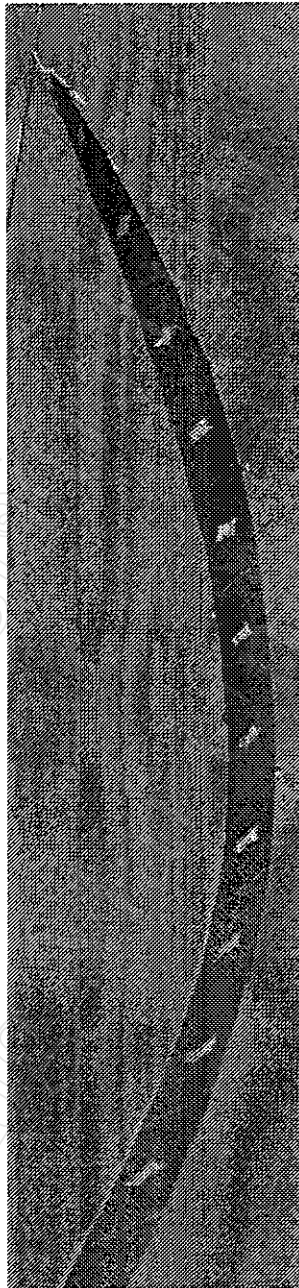
รูป 20 ตุ่งสามหาง

2. ตุ้งแดง/ตุ้งผีตายโหง/ตุ้งค้ำแดง เป็นตุ้งที่มีลักษณะคล้ายตุ้งไชยมีสีแดง ขนาดความยาว 4-5 สอก กว้างประมาณ 1 คืบเศษๆ ทำจากผ้าหรือกระดาษตัดเป็นรูปร่างโดยแบ่งความยาวออกเป็น 5 ท่อน ชายด้านล่างทำเป็นสามชาย ประดับตกแต่งให้สวยงาม

การใช้งานใช้ในพิธีสูตรถอนศพที่ตายผิดปกติ เช่น ดายเพราะอุบัติเหตุต่างๆจะใช้ตุ้งปักตรงบริเวณที่ตายรวมทั้งก่อเจดีย์เท่ากับจำนวนอายุของผู้ตายบนเจดีย์ทรายให้ครบ

3. ตุ้งขนนางผาน เป็นตุ้งขนาดเล็กทำเป็นรูปทรงคล้ายภูห้อยประดับอยู่ที่ปลายทั้งสองข้างของต้นไม้เล็กๆ ที่ติดขวางกันเป็นระยะๆบนตุ้งผืนใหญ่ ทำขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายที่ฐานะยากจนหรือไร้ญาติ

4. ตุ้งขนกัม เป็นตุ้งทอกลมยาวมีผ้าหรือกระดาษหุ้มคล้ายวงช้าง ทำขึ้นเพื่อทำบุญถวายให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

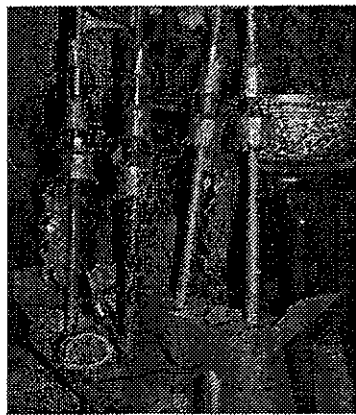

รูป 21 ตุงแดง

รูป 22 ดุงขนนางผาน

5. ดุงเหล็ก ดุงทอง ดุงเรือ เป็นดุงที่ทำจากแผ่นสังกะสี หรือแผ่นทองเหลือง ขนาดเล็ก ยาวประมาณ 1 คืบ กว้างประมาณ 2 นิ้ว มีคันดุงทำจากเส้นลวดหรือไม้ไผ่ ส่วนมากจะทำอย่างละ 108 มัดติดเป็นพวงมีฐานตั้งไว้ หรือบางแห่งจะวางไว้บนโคงศพ เมื่อเสร็จพิธีแล้วชาวบ้านมักจะนำไปไว้ที่วัดตามฐานชุกชี เมื่อจำเป็นต้องใช้งานอีกครั้งก็ไม่ต้องทำขึ้นมาใหม่ ในบางท้องถิ่นอาจเรียกว่า ดุงเรือ โดยนำดุงเหล็กดุงทองมาติดกับเรือขนาดเล็ก ชาวบ้านทำเพื่ออุทิศแด่ผู้ตายโดยอุบัติเหตุ การที่เอาดุงใส่ไว้ในเรือพร้อมคนตายนั้นมีความเชื่อที่ว่า วิญญาณผู้ตายจะเวียนว่ายอยู่ในทะเลมหาสมุทร จึงส่งเรือไปให้ผู้ตาย เพื่อใช้เป็นพาหนะ และมีดุงเพื่อนำผู้ตายไปสู่สวรรค์

รูป 23 ดุงเหล็ก ดุงทอง ดุงเรือ

6. **ตุงใบไม้** เป็นตุงขนาดเล็กมีลักษณะคล้ายใบไม้ส่วนหัวปลายมน ส่วนปลายเรียวแคบ มีหลายรูปแบบ ทำจากเหล็กหรือสังกะสี เงิน ทองคำ ไม้ ถ้ามีดิน ทราช ข้าวสาร ดินมา จะเรียกว่า ตุงดิน ตุงทราช ตุงข้าวสาร ตุงนี้จะสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือใช้วางบนโลงศพ เพื่อให้ผู้ตายนำจิตตัวไปไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์

รูป 24 ตุงใบไม้

สีส้นและเครื่องหมายของตุง

โดยทั่วไปตุงในพิธีบูชา แบ่งเป็นตุงที่ใช้ในพิธีมงคล และตุงที่ใช้ในพิธีอุทิศส่วนกุศล ตุงที่ไม่ใช้งานมงคล เช่น ตุงแดงลายกรวยเชิง ตุงขาวที่มีรูปลักษณะในการเจริญมรณสติในไตรลักษณ์

สีส้นของช่อตุงบูชาพระโกศพระบรมมหาราชูปัญญาไชย สมัยพระเจ้าอาทิตยราช กล่าวถึงช่อตุงตามหมวด แก่สีนิพพณรังสี 6 สี คือ ขาว แดง เหลือง เขียว ม่วง(เทาฟ้านกพิราบ) ส้ม (สีประกายมะเมือมเขียวหัวเป็ด) สีมุมพระธาตุปักตุงสีขาว กุลบุตรนุ่งสีชุด ขาว แดง เขียว และสีเทานกพิราบ

จำนวนช่อของตุง 12 ช่อ หมายถึงปีนักษัตร 12 ถ้าเป็นตุง 16 ช่อ หมายถึง ชั้นสวรรค์ดุสิต 16 ชั้น เรียกว่า ตุงพันวา เพื่อเป็นพุทธบูชา เครื่องหมายในตุง เช่น รูปเจดีย์หมายถึงการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ภาพพุทธประวัติกัณฑ์ต่างๆ หรือประดิษฐ์ลายดอก ถือเป็นพุทธบูชา และยังมีรูปสัตว์หิมพานต์ รูปปีนักษัตร 12 ราศี ซึ่งมีความหมายถึง การบูชาพระธาตุประจำปีเกิด

รูป 25 ตุ้มที่ใช้ในงานมงคลกับสื่อความหมายของชื่อและสีต้นจากตำนาน

ตามคตินิยมเชื่อของการสร้างคองของชาวล้านนา โดยเฉพาะการสร้างคองที่มีขนาดใหญ่มาก เช่น คองไชย คองคำคิง คองสามหาง หรือคองที่มีขั้นตอนวิธีการทำที่ซับซ้อนมีหลายขั้นตอน ชาวล้านนามีความเชื่อในการสร้างคองว่า ผู้ที่จะเป็นคนทำคองนั้นต้องเป็นชายที่ผ่านการบวชเรียนมาก่อนแล้ว ถึงจะสร้างคองได้ เพราะถือว่าเป็นคน “สุก” ได้รับการขัดเกลาให้มีจิตใจที่บริสุทธิ์และมีความรู้ต่างๆ มากพอ สำหรับผู้ชายที่ยังไม่ได้ผ่านการบวชเรียนมาก่อนหรือเป็นผู้หญิงจะไม่มีสิทธิ์ในการสร้างคองเลย เนื่องจากมีคตินิยมเชื่อว่าคนทั้งสองพวกเป็นคน “ดิบ” ที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลาให้มีจิตใจที่บริสุทธิ์และยังมีความรู้ด้านต่างๆ ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงไม่สมควรที่จะทำคองซึ่งถือว่าเป็นของสูงโดยเด็ดขาด

แต่สำหรับการสร้างตุงของไทยลือนั้น ล้วนเป็นการทอด้วยฝีมือของผู้หญิงทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ความพยายาม ความอดทน และความละเอียดอย่างมาก และพื้นฐานของงานพิธีกรรม งานประเพณีส่วนใหญ่มาจากการใช้ผ้าทอทั้งนั้น ดังนั้น ตุงของไทยลือจึงเป็นงานฝีมือเด่นของผู้หญิงไทยลือเป็นสำคัญ (จารึก (นามแฝง) ,2537)

ลักษณะของตุ่งที่พบในล้านนา

ล้านนาถึงแม้ว่าจะเป็นดินแดนที่ประกอบไปด้วยชนหลายเผ่าพันธุ์ และมีการใช้ตุ่งหลากหลายกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่นก็ตาม แต่สามารถจำแนกลักษณะตุ่งที่นิยมใช้กันมากในล้านนาได้ 2 ลักษณะ คือ (วรรณ คำปวนบุตร, 2538)

1. ตุ่งทอของไทยลื้อ
2. ตุ่งพื้นเมือง (ตุ่งพื้นบ้าน)

1. ตุ่งทอของไทยลื้อ

1.1 รูปทรง เป็นผืนผ้ายาว มีขนาดกว้างประมาณ 10-20 เซนติเมตร ตามขนาดความกว้างของพื้ ส่วนความยาวนั้นไม่แน่นอน อาจจะยาวตั้งแต่ 1-5 เมตร หรือยาวมากกว่านี้ก็ได้ โครงสร้างของตุ่งจะประกอบไปด้วย ส่วนหัว ส่วนตัว และส่วนหาง โดยมีไม้ไผ่สอดคั่นเป็นระยะๆ และนิยมตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่น เศษผ้า กระดาษ ใบลาน ฯลฯ ให้เป็นรูปดอกไม้หรือเป็นพู่ห้อยประดับตลอดทั้งผืน โดยมีรายละเอียดของส่วนต่างๆดังต่อไปนี้

ส่วนหัวตุ่ง ตุ่งทอไทยลื้อในส่วนบนสุดจะเป็นส่วนของหัวตุ่ง ส่วนหัวตุ่งนี้ในตุ่งผืนสั้นๆ คือ ตุ่งที่มีความยาวประมาณ 4-5 สอก จะนิยมทำหัวตุ่งด้วยกระดาษแข็ง หรือทำด้วยผ้าที่หุ้มลวดโครงเหล็กที่เป็นรูปครึ่งวงกลม เขียนชื่อและที่อยู่ของเจ้าศรัทธาเจ้าของตุ่งพร้อมด้วยคำอธิษฐานติดไว้ ส่วนตุ่งที่มีความยาวตั้งแต่ 6 สอกขึ้นไปนิยมทำหัวตุ่งด้วยไม้บางๆ โดยมากเป็นไม้เนื้ออ่อนที่มีน้ำหนักเบามาตัดเป็นแผ่นขนาดความกว้างตั้งแต่ 1 นิ้วขึ้นไป เจาะรูร้อยด้วยด้ายเป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยม รูปยอดเจดีย์ รูปยอดฉัตร ยอดปราสาท บางหัวตุ่งก็มีการฉลุลายรูปวงกลม รูปกากบาทลงบนแผ่นแผ่นไม้ หรือบางหัวก็ใช้ไม้ไผ่ขุดมัดเป็นโครงแข็งแรงเป็นรูปโครงปราสาท แล้วติดชื่อที่อยู่ของเจ้าศรัทธาพร้อมคำอธิษฐาน คำอธิษฐานจะเป็นคำกล่าวขอให้ได้ประสบกับความสุข 3 ประการ อันมีมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และพระนิพพาน นอกจากนั้นยังประดับหัวตุ่งด้วยด้ายไหมพรมสีต่างๆ ซึ่งทำเป็นพู่ระย้า เป็นรูปลูกดุ่ม(หมากดาว) บางหัวก็ตกแต่งด้วยกระดาษสีและไหมพรมซึ่งทำเป็นสายคล้องจากด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งของหัวตุ่ง

ส่วนตัวตุ่ง เป็นส่วนที่ต่อจากส่วนหัวตุ่ง จะเป็นตัวผ้าผืนตุ่งที่ทอลายเรียงลำดับในแนวนอนจากส่วนบนสุดติดหัวตุ่งเรื่อยไปจนถึงปลายตุ่ง ลายที่ทอลงบนผืนตุ่งผืนที่ยาวๆ จะเรียงลำดับจากลายที่เป็นเรื่องเป็นราว เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจนอันได้แก่ลายรูปพระพุทธรูป 1-5 องค์เรียงกันลงมา พระพุทธรูป 5 องค์นั้นหมายถึง พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ คือ พระกุกกุณโธ พระโกนาคม พระกัสสปะ พระโคตม และพระศรีอริยเมตตรัย แต่มีบางผืนที่ปล่อยส่วนบนของผืนตุ่ง

ว่างไว้ยาวพอสมควร โดยไม่มีลาย ซึ่งหมายถึง เป็นเครื่องหมายแห่งพระนิพพานที่ว่างเปล่า จากการสมมติปรุงแต่งใดๆ ซึ่งเป็นเครื่องหมายที่ลึกซึ้งมากสำหรับให้พระพุทธรูปศาสนิกชนได้เก็บเอาไปไตร่ตรองพิจารณา หาเหตุผลตามปริศนาธรรมประการนี้ ต่อจากลายพระพุทธรูปก็เป็นลายอักษรธรรม ลายพระธาตุ สรูปเจดีย์ วิหารศาลา ลายรูปพระสงฆ์เทศนาธรรม ลายแท่นธรรมมาสน์ เครื่องครัวไทยทานต่างๆ เรียงลงมา แต่สำหรับในดุนผืนสั้นๆ จะไม่มีลายพระพุทธรูป บนสุดจะมีลายอักษรธรรมแล้วตามด้วยลายรูปคน รูปสัตว์ และลายรูปทรงอิสระเรียงสลับกันเรื่อยลงไปจนถึงปลายดุน

ส่วนหางดุน นิยมทอเป็นรูปปลาฉัตร ลายดาข้าย ลายพระขรรค์ ลายพินปลา แล้วมัดฉีกเส้นด้ายเป็นกลุ่มสลับด้วยลายพินปลา 1-2 ครั้ง แล้วจึงปล่อยชายปลายดุนเป็นเส้นฝอยอิสระ ส่วนหางดุนจะมีเฉพาะในดุนที่เป็นผืนยาวๆ เพื่อที่จะใช้คอยถ่วงผืนดุนไม่ให้แกว่งไกวมากเพราะอาจจะทำให้พันกับเสาหลักดุนได้ ส่วนในดุนผืนสั้นๆ จะไม่นิยมติดหางดุน คงปล่อยให้แกว่งเป็นอิสระตามกระแสลม หางดุนไทยลื้อจะทำเป็นพวงอุบะใหญ่ มีพระขรรค์ห้อยติดมากมายประดับด้วยกระดาดสีต่างๆ โดยมากหางดุนจะใช้เส้นลวดใหญ่ทำเป็นโครง หรือบางหางก็ทำโครงด้วยไม้แต่มีบางหางที่ทำเป็นรูปแผงดาข้ายห้อยด้วยเข็ม ลูกปัด และดอกไม้กระดาด หางดุนนอกจากจะมีประโยชน์เป็นเครื่องช่วยถ่วงผืนดุนไม่ให้แกว่งไกวมากเกินไป ยังช่วยเสริมความงามให้แก่ผืนดุนด้วย

ในการทอลายบนผืนดุนไทยลื้อนั้น ระหว่างลายต่อลายที่เรียงลดหลั่นลงมาตามแนวนอนนั้น จะกันด้วยการทอเส้นด้ายสี 2 เส้นเป็นแนวนอนมีช่องว่างตรงกลาง บางผืนอาจมีการใส่ลายพินปลาเล็กๆ แทรกอยู่ระหว่างเส้นขนาน และในช่องที่มีการต่อลายนี้มักจะนิยมห้อยไว้ด้วยเข็มติดลูกปัดสีต่างๆ และลูกตุ้มกลม (หมากดาบ) ที่ทำจากไหมพรม บางผืนก็มีกลุ่มไหมพรมมัดเป็นข้อปล้องโยงห้อยจากด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่งตรงช่วงต่อลายของผืนดุนด้วย คติการทอหางดุนของชาวไทยลื้อก็มีความเชื่อเช่นเดียวกันกับชนชาวล้านนากลุ่มอื่นๆ และยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่สิ่งที่ต่างไปคือ เมื่อถวายนางดุนเสร็จแล้ว ดุนผืนนั้นจะถูกเก็บรักษาไว้ไม่เผาทิ้ง หรือปล่อยให้ผุพังไปตามเวลาเหมือนกับดุนพื้นเมืองของคนพื้นเมือง ซึ่งท่านพระอธิการอนันต์ อาทิตตธมโม วัดท่ากระดาด ต.ฟ้าฮ่าม อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ได้ให้ความรู้

1.2 เทคนิค ดุนของชาวไทยลื้อ เป็นดุนที่ทอด้วยเทคนิคการจิดและจก ลักษณะลวดลายบนผ้าดุนจะคล้ายคลึงกับลายจิดและจกบน “ผ้าหลบ” มาก (ผ้าปูที่นอน) และนิยมทำดุนด้วยการทอจากฝ้าย ไม่นิยมทำจากวัสดุอื่นๆ ซึ่งเส้นด้ายที่ใช้จะเป็นเส้นด้ายที่ปั่นมาจากฝ้าย พื้นของดุนเป็นสีขาว ส่วนลวดลายที่ทอนั้นจะทอจากด้ายที่ย้อมสีสดใสมิ้ทั้งสี ดำ แดง เหลือง เขียว ชมพู่อ่อน และสีน้ำตาล ในการเลือกใช้ด้ายสีต่างๆ ทอลายนั้นผู้ทอจะเป็นผู้จินตนาการเลือกใช้สีต่างๆ ตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสมสวยงาม และไม่ซ้ำสีซ้ำลายกับของคนอื่น ในลายต่างๆ บนผืนดุนบางลายจะใช้เส้นด้าย

1. ประเภทลายที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ลายประเภทนี้ดูบางพื้นที่ใช้ทอบางพื้นที่ใช้ปัก บางพื้นที่ใช้ทั้งปักและทอผสมกัน เป็นลายรูปพระพุทธรูปลอยองค์บนฐานบัวหางายบ้าง คว้า พระพุทธรูปใช้ชုံมณฑป ชုံมพระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปในวิหารและศาลา รูปพระธาตุเจดีย์ทั้งใหญ่และเล็ก รูปพระอุโบสถ วิหาร ศาลา ประดับช่อตุงธงทิว รูปพระสงฆ์เทศนาธรรม รูปแท่นธรรมมาสน์ รูปสะพานคำ เครื่องครัวไทยทาน รูปเรื่องราวต่างๆ ที่บรรยายธรรมชาดก นิทานพื้นบ้านเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ลายจำพวกนี้มักจะมีปรากฏอยู่บนตุ่งที่มีความยาวมากๆ ตั้งแต่ 6 สอกขึ้นไป โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะยกเอาสิ่งที่เคารพนับถือ มาบูชาประดิษฐานบนพื้นตุ่งที่แขวนไว้บนที่สูง

2. ประเภทลายที่เป็นตัวอักษร หรือตัวหนังสือพื้นเมืองของชาวไทยลื้อ ตัวอักษรที่ทอขึ้นจะทอเป็นแถวตามแนวนอน แถวละตัวซ้ำกันจนเต็มแถวแล้วเดินเส้นกันเลือนต่ำลงมาทอขึ้นเป็นลายอักษรตัวใหม่อีกตัว ซ้ำกันจนเต็มแถวแล้วเลือนลงเปลี่ยนตัวใหม่ตามที่ต้องการ ตู้งแต่ละพื้นจะมีการทออักษรที่เป็นทั้งสระ และพยัญชนะมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ผู้ทอจะเห็นเหมาะสม การทอลายอักษรลงบนผืนดุนีชาวไทยลื้อมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการบูชาอักษร ที่มีในพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ของพระพุทธศาสนา

3. ประเภทลายที่เป็นรูปคน รูปสัตว์ และลายที่แสดงเรื่องราวการดำรงชีวิตในสังคมของชาวไทยลื้อ ลายประเภทนี้จะมีมากมายไม่ซ้ำแบบซ้ำลายกัน เพราะผู้ทอแต่ละคนจะพยายามจินตนาการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในใกล้ตัว และเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของตนมาเป็นลายที่งดงามแข่งขันกัน ลายประเภทนี้ จะมีทั้งที่เป็นตัวรูปคนคนเดียว หรือหลายคนในท่าอริยาบทยืน รูปคนพาหเรื่อ รูปคนกับสัตว์ต่างๆ ที่มีทั้งคนขี่ช้าง ชี่ม้าในรูปขบวนแห่ แห่นปักช่อตุงธงทิว กางกั้นด้วยฉัตรทั้งใหญ่เล็กสวยงาม รูปคนงูช้าง งูม้า งูวัว มีสัมภาระบรรทุกบนหลังสัตว์ รูปคนให้อาหารไก่ อาหารนก รูปสัตว์เดี่ยวๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย กวาง ลิง กระต่าย นกเล็กๆ นกยูง บางพื้นก็มีลายสัตว์สองประเภทอยู่ด้วยกัน เช่น ไก่ขี่วัว ไก่ขี่ม้า นกขี่ม้า บางพื้นมีจุดหมายเพื่อยกย่องสัตว์ที่มีคุณ เช่น รูปช้าง ม้าอยู่ในโรงเรือนที่ใหญ่โต วัวอยู่ในปราสาทที่สวยงาม

4. ประเภทลายที่เป็นรูปทรงอิสระ ลายประเภทนี้เป็นลายที่ชาวไทยลื้อเก็บเอาธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัว เช่น พระอาทิตย์ ดาว ภูเขา พันธุ์ไม้ ดอกไม้ มาจินตนาการสร้างลวดลายที่วิจิตร

พิสดารมากมาย เช่น ลายดาว ลายฟันปลา ลายกระดุกงู ลายดอกจันทร์ ลายประจักษ์ยาม ลายโซ่ ลายไขว้ ลายพู่ระย้า ลายบัวคว่ำบัวหงาย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีลายที่มีการพลิกแพลงรูปแบบอีกมากมายของลายรูปทรงอิสระ สำหรับการนำลายไปใช้ก็จะมีการเลือกใช้สีของด้ายให้เหมาะสมกับลายด้วย

1.4 อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอถุงไทยลื้อ

1. กี่ทอผ้า
2. ฟ้าย
3. สีย้อมเส้นด้าย เช่น สีดำ แดง เหลือง เขียว ชมพู น้ำตาล เป็นต้น
4. ไม้คั่นตัวตุง (ไม้ไผ่แผ่นบางให้สำหรับคั่นตัวตุง)

2. ตุงพื้นเมือง (ตุงพื้นบ้าน)

2.1 รูปทรง เป็นผืนแคบยาวตั้งแต่ 1 คืบ ถึงยาวประมาณ 6 เมตร โครงสร้างของตุงจะประกอบไปด้วย ส่วนหัว ส่วนตัว และส่วนหาง โดยมีไม้ไผ่แบ่งคั่นเป็นระยะๆ เหมือนกับตุงไทยลื้อ เช่นเดียวกัน และนิยมตกแต่งปลายไม้คั่นด้วยตุงเล็กๆ ชื่อตุงนางผาน หรือเป็นพู่ห้อยทำด้วยกระดาษก็ได้ ตุงพื้นเมืองนอกจากจะมีรูปทรงเป็นผืนผ้าแคบยาวแล้ว

ส่วนหัวตุง นิยมทำหัวตุงด้วยโครงไม้ไผ่ 3 ห่วงประดับด้วยกระดาษว่าวสีแล้วค่อเข้าด้วยกัน ซึ่งทำเป็นรูปยอดเจดีย์ ยอดปราสาท แล้วติดเชือกที่อยู่ของเจ้าศรัทธา หรือชื่อผู้ที่ล่องลပ်ไป แล้วพร้อมคำอธิษฐาน หัวตุงบางผืนก็จะมีการประดับด้วยพู่ห้อยที่ทำจากกระดาษสีด้วย

ส่วนตัวตุง เป็นส่วนที่ต่อจากส่วนหัวตุง ในสมัยโบราณวัสดุแรกเริ่มที่ใช้ทำตุงพื้นเมือง คือ กระดาษสา เพราะหาได้ง่ายในท้องถิ่น ส่วนผ้ายังไม่มีการนำมาใช้เนื่องจากเป็นวัสดุที่หายาก และมีราคาแพงมาก กระดาษที่ใช้ตัดลวดลายตกแต่งมีเพียงสีเดียว คือ กระดาษทองที่ทำมาจากเมืองจีน ในปัจจุบันตัวตุงได้พัฒนาขึ้นมาก มีการนำผ้าใยสังเคราะห์และกระดาษสีที่มีสีสันมากมายมาใช้ การกำหนดสีของตัวตุงและสีสันของลวดลายตกแต่งก็ขึ้นอยู่กับการเงินธนาคาร และความเห็นชอบเหมาะสมของช่างเอง ในตัวตุงบางผืนมีการแบ่งเป็นชั้นๆ ด้วยไม้ไผ่คั่นตัวตุงเช่นเดียวกับตุงของไทยลื้อ ซึ่งมีความเชื่อที่เหมือนกันว่า ไม้คั่นเป็นปล้องๆ คล้ายกับขั้นบันไดนั้นเป็นทางไต่ขึ้นไปสู่สวรรค์เบื้องบน และส่วนปลายของไม้คั่นประดับด้วยตุงนางผานหรือพู่ระย้าห้อยซึ่งทำจากกระดาษสี ลวดลายที่นิยมใช้ตกแต่ง เช่น ลายประจักษ์ยาม ลายดอกไม้นักขัตร์ รูปสัตว์ที่แสดงถึงพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ เป็นต้น

ส่วนหางตุง ตุงพื้นเมืองนิยมทำหางตุงให้เป็นแผงตาข่าย มีพู่ระย้าห้อยติดมากมายซึ่งทำด้วยกระดาษสีต่างๆ นอกจากจะนิยมทำเป็นแผงตาข่ายแล้ว ยังนิยมตัดกระดาษเป็นลวดลายปิด

ทับเข้าไปในส่วนของหางคูก เช่น ลายสร้อยดอกหมาก เป็นต้น และประดับด้วยพู่ระย้าห้อยเสริมเข้าไป

2.2 เทคนิค ตุงพื้นเมือง เป็นตุงที่ทำด้วยกระดาษสา และผ้าเป็นวัสดุหลัก โดยมีเทคนิคคือตัดกระดาษสี่เหลี่ยม สีเงิน ทอง เบียง น้ำเงิน แดง ชมพูบานเย็น ให้เป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายประจักษ์ ลายดอกไม้นักขัตร์ ฯลฯ ปะติดเข้าไปในตุง โดยลวดลายและตำแหน่งการจัดวางนั้นขึ้นอยู่กับจินตนาการและความเห็นชอบเหมาะสมและประสบการณ์ของช่างแต่ละคน ว่าเห็นเหมาะสมสวยงาม ไม่ซ้ำลายกับของคนอื่น ซึ่งลวดลายตกแต่งบนพื้นตุงบางลายอาจใช้สีเดียวกันตลอดพื้นหรือใช้สีหลายๆ สีสลับกันก็ได้

2.3 ลวดลาย ลวดลายตกแต่งที่ใช้ตกแต่งในตุงพื้นเมืองนั้น มักมีการจัดวางตำแหน่งที่ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับจินตนาการและความเห็นชอบเหมาะสม และประสบการณ์ของช่างแต่ละคนในตำแหน่งเดียวกันของตุงแต่ละพื้น อาจมีการใช้ลวดลายตกแต่งที่ต่างประเภทกันก็ได้ ประเภทของลวดลายตกแต่งพอจะจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. ประเภทลายประจักษ์
2. ประเภทลายนักขัตร์ คือ รูปสัตว์ประจำปีเกิดในสิบสองราศี และสัตว์ในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น รูปตะขาบ กระจัง นางเงือกและรูปสัตว์ที่เป็นสิริมงคล เช่น ช้าง เป็นต้น
3. ประเภทลายที่ได้จากพืชพรรณธรรมชาติ เช่น ลายดอกไม้นักขัตร์ ลายเครือเถา ลายดาอ้อย เป็นต้น
4. ประเภทลายที่ได้จากโบราณวัตถุ โบราณสถาน เช่น ลายแก้วชิงดวง ลายปาง ลายเมฆไหล ลายเชิงชาย(น้ำย้อย) ลายสร้อยดอกหมาก เป็นต้น

2.4 อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำตุงพื้นเมือง (ตุงพื้นบ้าน)

1. กระดาษสา ผ้าใยสังเคราะห์สี หรือผ้าดิบ
2. กระดาษว่าวสี กระดาษแก้วสี
3. กระดาษสำหรับตัดลวดลายของตุง เป็นกระดาษเงิน ทอง สีเขียว สีแดง สีนํ้าเงิน ฯลฯ
4. ไม้คั่นตัวตุง คือ ไม้ไผ่ผ่าซีกเหลาให้มีขนาดเล็ก ขาวเท่ากับความกว้างของตัวตุง ส่วนจำนวนในการใช้ขึ้นอยู่กับช่างแต่ละคนที่จะใช้
5. ไม้ไผ่ทำโครงหัวตุง
6. มีดผ่า และมีดเหลา
7. อุปกรณ์ตกแต่งกระดาษ

8. กาว

9. กรรไกร

10. อุปกรณ์ที่ตอกกระดาบ (ตอกกลวดลายของตุย)

ตุยไยและกระบวนการผลิตตุยไย

ตุยไย(ตุยไยเมงมม) เป็นตุยทอไทยถือประเภทหนึ่งที่ทำจากฝ้ายหลายสี หรือทำด้วยเส้นด้ายหรือเส้นไหม ผูกกันคล้ายไยเมงมม โดยมีไม้ไผ่สอดเป็นโครงยึดเป็นช่วงๆ แล้วตกแต่งด้วยวัตถุเป็นรูปดอกไม้ หรือพู่ห้อย เพื่อใช้ในพิธีสำคัญทางศาสนาเช่นเดียวกับตุยไชย หรือแขวนไว้ในวิหารหน้าพระประธาน ถวายเป็นพุทธบูชา จะพบมากในช่วงสงกรานต์

การเตรียมเส้นไยฝ้ายจะเริ่มจากการนำเอาฝ้ายสีขาวตราแมวมาดัดกับน้ำจนฝ้ายเปียกหมด แล้วจึงนำออกมาพักไว้ข้างนอก นำสีที่ต้องการย้อมใส่ลงไปซึ่งจะเป็นสีย้อมผ้าสำเร็จรูปหรือสีจากธรรมชาติก็ได้ เช่น มะเกลือ นำฝ้ายลงไปดัดแช่ไว้ ทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมงแล้วนำไปลงแป้งจากนั้นนำฝ้ายขึ้นมาตากแดดให้แห้ง เมื่อฝ้ายแห้งแล้วก็จะนำมากรอเป็นด้ายเพื่อเตรียมนำไปเข้ากับที่ทอผ้าที่เตรียมไว้สำหรับทอ ขนาดความกว้างของตุยไยที่จะทอประมาณ 1 คืบ โดยเริ่มจากการทอเป็นผืนผ้าในส่วนบนของตุยโดยให้มีความยาวไม่มาก นำเอาฝ้ายที่เป็นเส้นที่อยู่ส่วนล่างจากการทอเป็นผืนมาจับมัดเรียงเป็นรูปข้างหลมตัด กะขนาดความยาวให้สวยงามแล้วนำเอาไม้ไผ่(ไม้บง)มาสอดเป็นชั้นเพื่อไม่ให้หลุด จำนวนไม้ที่นำไปสอดจะขึ้นอยู่กับความยาวของตุยที่ทำ และไม้ไผ่ที่เหลือก็จะนำไปทำเป็นที่แขวนเป็นรูปกาแล สำหรับไม้บงที่นำมาใช้นี้จะต้องมีการใส่โซดาไฟลงไปด้วยเพื่อเป็นการป้องกันมอดกิน สุดท้ายจะตกแต่งด้วยพู่สีซึ่งทำจากฝ้ายที่มัดเป็นดอกมีหลายสี , ใส่ในมันสำปะหลังที่ตากให้แห้งแล้ว และลูกเดือยที่นำมาร้อยเข้าด้วยกัน

งานหัตถกรรมพื้นบ้านการทอตุยไย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่สะท้อนถึงระบบความคิด ความเชื่อ ความผูกพันในขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีการสะสมความรู้ ประสบการณ์และการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม จากการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปในหมู่บ้านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆของชุมชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน การทอตุยไยทั้งในด้านขบวนการผลิต รูปแบบและการนำไปใช้ ทำให้วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างที่ต้องใช้ตุยไยเป็นเครื่องบูชาและเคยกระทำอยู่ตั้งแต่ในอดีตค่อยๆสูญหายไป ส่งผลให้ตุยไยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและความต้องการของผู้ใช้ จึงทำให้ต้องหาแนวทางการ

อนุรักษ์รูปแบบและกระบวนการทอตุ๋นที่เคยกระทำอยู่ในอดีตให้ยังอยู่ต่อไปในสังคมไม่ให้สูญหายไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐพร แสงประดับ (2527) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากการท่องเที่ยวของหมู่บ้านบ่อสร้างพบว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านของหมู่บ้านบ่อสร้าง ทั้งด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการขยายตัวทางการลงทุน การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างสอดคล้องกับงานศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เกิดการขยายตัวในการผลิตรูปแบบของการผลิตเพื่อการค้าและอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็มีความพยายามในการอนุรักษ์ พื้นฟูงานหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ ร่มพื้นเมือง ด้วยความตระหนักและภาคภูมิใจในคุณค่าที่น่าเชื่อถือสืบมาสู่ชุมชน ในการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของหมู่บ้านบ่อสร้างที่เป็นผลมาจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภูมุนั้น เกิดผลกระทบต่องานหัตถกรรมร่มเช่นกัน ด้วยความมุ่งหมายที่แปรเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยที่เปลี่ยนไป และระบบเศรษฐกิจของชุมชนได้ก่อเกิดงานหัตถกรรมประเภทอื่นที่จัดทำเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว และนับวันสินค้าดังกล่าวได้เพิ่มจำนวนสูงขึ้น ในขณะที่ร่มพื้นเมืองของหมู่บ้านจำนวนการผลิตได้ลดลงกว่าเดิมและมีจำนวนน้อยกว่าสินค้าที่ระลึกอย่างอื่น พร้อมทั้งคำนึง ทักษะคติ ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป

อุบลศรี อรรถพันธ์ (2529) กล่าวถึงวัสดุที่ใช้ทอผ้าไหม ได้แก่เส้นไหมธรรมชาติและสี ย้อมเส้นไหม อุปกรณ์การย้อมสีไหมที่ช่างทอผ้าพื้นบ้านใช้กันในพุมเรียงแต่เดิมนั้นเป็นภาชนะที่มีอยู่ในครัวเรือน เช่น หม้อ กะละมัง ไม้พาย เตา เป็นต้น สำหรับเครื่องทอผ้าที่ใช้ในตำบลพุมเรียงมี 2 ชนิด คือ หูกและกี่กระตุก สำหรับหูกซึ่งปัจจุบันเรียกว่ากี่พื้นบ้านหรือกี่โบราณนั้นมีจำนวนน้อย ใช้สำหรับทอผ้าไหมยกดอก ส่วนกี่กระตุกมีจำนวนมากใช้ทอผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมพื้น ส่วนประกอบที่สำคัญของกี่กระตุกได้แก่ โครงหูก ฟืม เชาหูก ไม้ราวหูก กระดานม้วนหูก ลูกตั้ง ไม้ก้างเขา ไม้คนัดลาย ดิ้นฟืม ไม้ม้วนผ้า บ่ากี่ ไม้บัง มีกรรมวิธีการทอหลายขั้นตอน คือ การย้อมสีไหม การเตรียมไหมเส้นอื่น การก่อเขาหรือตะกอ การเก็บดอกและการทอผ้า

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมืองชุมชนบ้านหาดเลี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านของผู้ผลิต ผู้บริโภค รูปแบบ ลวดลายและความหมาย คือการเข้ามาของเทคโนโลยีและการจ้างงานเป็นรายชิ้น ก่อให้เกิดการจัดแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน ความรู้เรื่องกระบวนการทอผ้า ซึ่งเคยถ่ายทอดและสืบเนื่องอย่างเป็นระบบถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วนตัวผู้ทอไม่จำเป็นต้องรู้กระบวนการทอทั้งหมด รูปแบบและลวดลายของผ้าแต่ละชนิดถูกผลิตขึ้นตามรสนิยมของชุมชนที่ได้รับสืบ

ทอดกันมารูปแบบจึงผลิตซ้ำในรูปลักษณะเดิม ด้วยเทคนิควิธีการแบบเดิม ภายใต้โครงสร้างรูปแบบ-ลวดลายเดิม แต่ก็มีช่องว่างให้กับการสร้างสรรค์ของผู้ทอ เช่นการใช้สี และการปรับเปลี่ยนตำแหน่งของลวดลาย สำหรับผู้บริโภคจะขยายวงออกไปนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่ชุมชนต่างถิ่นจนถึงชาวต่างประเทศ การบริโภคก็เป็นการบริโภคที่นอกเหนือจากอุดมการณ์เดิม และไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงเห็นได้ว่าในกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการผลิตและการใช้ผ้าพื้นเมืองของชุมชนหาดเสี้ยว นั้น มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านของผู้ผลิต ผู้บริโภค รูปแบบ ลวดลาย และความหมาย และในขณะเดียวกันวัฒนธรรมการผลิตและการใช้ผ้าบางชนิดก็ยังคงรูปแบบเดิม ทั้งด้านผู้ผลิต ผู้บริโภค รูปแบบลวดลายและความหมาย

อ้อมจิต กันทาใจ (2541) ได้ศึกษาวิจัยกระบวนการถ่ายทอดศิลปะและเทคโนโลยีในการผลิตผ้าทอของอำเภอจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ลักษณะขบวนการถ่ายทอดศิลปะและเทคโนโลยีในการทอผ้าเป็นการถ่ายทอดโดยระบบครอบครัวสืบทอดกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน ลักษณะการถ่ายทอดเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปและขาดช่วงไป มีผลทำให้ขบวนการผลิต ขบวนการถ่ายทอดลดลงและมีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปในที่สุด สาเหตุสำคัญที่ทำให้ขบวนการถ่ายทอดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องมาจากการขาดค่านิยมในการอุปโภคสินค้าที่ผลิตด้วยฝีมือและผลิตภายในท้องถิ่นและการขาดผู้สืบทอดความรู้ความสามารถในการทอผ้า เนื่องจากลูกหลานของชาวจอมทองในปัจจุบันอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในตัวเมืองเพื่อเรียนหนังสือหรือทำงานเป็นส่วนใหญ่จึงทำให้ขาดความผูกพันตลอดจนการขาดจิตสำนึกที่จะหวงแหนหรืออนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเหล่านี้เอาไว้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันขบวนการผลิต ขบวนการถ่ายทอดจะยังคงมีเหลืออยู่บ้างในสตรีวัยกลางคนขึ้นไป ก็เป็นเพียงการผลิตในเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ

จากสภาพปัญหาและสาเหตุดังกล่าวข้างต้น การแก้ไขที่ถูกต้องเหมาะสมคือการผลิตที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ รวมทั้งการนำเอาศิลปะการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจอมทองมาพัฒนาให้ก้าวหน้าควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมการทอผ้าอันทรงคุณค่าแบบดั้งเดิม เพื่อที่จะสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชาวจอมทองต่อไป

รจนา ชื่นศิริกุลชัย (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาผ้าไหมยกดอกลำพูน ได้รายงานการศึกษาว่า วัสดุที่ใช้ผลิตผ้าทอยกดอกลำพูน ได้แก่ เส้นไหม ดิ้นเงิน ดิ้นทอง และสีย้อม ทั้งหมดสั่งซื้อจากแหล่งอื่น จึงมีราคาต้นทุนสูง กรรมวิธีการผลิตมี กระบวนการและขั้นตอนมาก ในแต่ละกระบวนการ ยังมีเทคนิควิธีที่ยาก ซับซ้อน โดยเฉพาะการด้นดอก เป็นขั้นตอนที่ยากมาก ต้องใช้ช่างที่มีความชำนาญพิเศษ ด้านรูปแบบ ลักษณะลวดลายดั้งเดิม และวิวัฒนาการของลวดลายพบว่า มีรูปแบบการนำไปใช้งานได้น้อย ส่วนลวดลายดั้งเดิมของผ้ายกดอกลำพูนเป็นลวดลายดอกพิกุล ในปัจจุบันมีลวดลายการใช้ตารางกราฟ และนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการออกแบบลวดลายใหม่โดย

มีแม่ลายมาจากลายไทย ปัจจัยที่ทำให้ผ้าไหมยกดอกลำพูนลดน้อยลง ได้แก่ปัญหาด้านวัสดุที่มีต้นทุนสูง การผลิตทำได้ช้าต้องใช้ความพยายาม อีกทั้งใช้เวลาในการทอาน มีรูปแบบการนำไปใช้งานได้น้อยและมีราคาสูง ด้านการตลาดยังไม่แพร่หลายด้านการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆพบว่าขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังทั้งภาครัฐและเอกชน

วาณี เอี่ยมศรีทอง และคณะ (2542) ได้ทำวิจัยเรื่อง ดุง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพ ได้ผลการวิจัยว่า จำนวนผู้ประกอบการทำดุงในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และเชียงราย ส่วนใหญ่ทำงานอย่างอิสระไม่มีการรวมกลุ่มกันเฉพาะในเชียงใหม่เท่านั้นที่มีการรวมตัวและจัดเป็นกลุ่ม ปัญหาด้านการผลิตดุงพบว่ามีปัญหาราคาวัตถุดิบและวัสดุต่างๆมีราคาสูงและมีจำนวนจำกัด ขาดแรงงานและผู้ออกแบบลวดลายที่มีความชำนาญในการทำดุง และต้องใช้เวลามาก ปัญหาด้านการตลาด พบว่า ตลาดยังแคบอยู่จะทำก็ต่อเมื่อมีผู้ต้องการและสั่งให้ทำในโอกาสพิเศษเท่านั้น ด้านการส่งเสริม ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนไม่ได้ให้การสนับสนุนสำหรับไปประกอบเป็นอาชีพ มีเพียงการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้โดยการจัดนิทรรศการและฝึกอบรมวิธีการผลิตดุงเท่านั้น